

„DE MINDEN ÉV EGYIK NAPJÁN...
MINDÉG ZÁRVA LESZ”
MEGJEGYZÉSEK A SZEGEDI
TRIANONI KAPU SZIMBOLIKÁJÁHOZ

A Szeged-Csanádi Egyházmegyei Levéltárban került a kezembe Rerrich Béla építész leírása a szegedi templomtéréről. Már első megtekintésre is nagyon érdekesnek találtam a dokumentumot, mert a „Trianoni kapu”-ról addig még nem hallottam. Közben kiderült, hogy nap, mint nap át-, illetve elmegyek emellett a kapu mellett, amelyet ma általában csak UV-kapunak neveznek Szegeden. A hallgatók körében az a hagyomány alakult ki, hogy jobb nem átmenni ezen a kapun, mert akkor sikertelen lesz a vizsga. Miután elolvastam a nem túl nagy terjedelmű Rerrich-féle leírást, kérdések merültek fel bennem. Hogy lehet az, hogy Szegeden alig ismert ez a kapu? Hogyan lehet az, hogy egy ilyen nevű építmény a kommunizmus alatt is megmaradt? Noha eddig csak érintőlegesen foglalkoztam Magyarország történetének ezzel a korszakával, most úgy éreztem, nem tudok elmenni a téma mellett szó nélkül. Egyre inkább foglalkoztatni kezdett a kapu szimbolikája, története és Trianon.

Trianon már gyermekkoromban is érdekelt. Az atlaszokat szívesen lapozgattam, és nem értettem, hogy a térképeken magyarul kiírt városok, miért vannak a határ másik oldalán. Leginkább Szabadka helyzetét furcsállottam, mivel otthon is gyakran beszéltek róla, a város pedig annyira közel volt a határt jelentő piros vonalhoz. Gyermekként arra gondoltam, hogy tévedésről lehet szó, valószínűleg csak rosszul rajzolták a térképet. Mivel az iskolában Trianonról akkor még nem esett szó, ezért a háborút is megjárt idős nagyapámtól kezdtem informálódni. Többször megtörtént, hogy amit tanultunk az iskolában, és amit otthon hallottam, azok nem voltak szinkronban, de egyre inkább azt éreztem, hogy ez a téma bonyolult, és nem is nagyon kell erről beszélni. Nagy szeretettel gondolok vissza és sokat köszönhetek egykori káplánunknak, a néhai Knipf Józsefnek, aki komolyan vette a hozzá intézett gyerekes kérdéseinket, tanított és nevelt minket, nyíltan beszélt erről a problematikáról is. Később, 1987-től Kecskeméten tanultam a piaristáknál. Itt ismerkedtem meg Veszprémi Tibor tanár úrral, aki akkor már idős kora miatt nem tanított. Matematika-fizika szakos volt, akitől könyvkötészetet tanultam négy éven át. Minden héten többször találkoztunk és annak ellenére, hogy nagyon szűkszavú ember volt, sokat beszélhettem vele személyesen Trianonról is, az államosításokról és azok brutalitásairól, cserkészetről, egyáltalán erről a korszakról, amit ő megélt. Számára Trianon élő volt, mivel a felvidéki Miaván született. Amit nekem akkor és

ahogy elmondott, az a mai napig meghatározza a gondolataimat e témában. Furcsa, de Trianon tényével szembesültem Rómában is a Vatikáni Könyvtárban, ugyanis többek között Bunyitay Vince *A váradi püspökség története az alapítástól a jelenkorig* 1883-ban megjelent könyve az olvasótermi polcokon a Románia részénél található. Ha 1920 után jelent volna meg ez a könyv, akkor talán érthető lenne az olvasótermi elhelyezése, de 1883-ban ki gondolta volna komolyan, hogy Nagyvárad, Szent László városa, a magyar Compostella pár évtized múlva határvárossá válik Romániában!?

Időről-időre jellemző a politikai rendszerekre, hogy az előtte lévő korok meghatározó személyeit leértékelik, alkotásait áthelyezik és/vagy elpusztítják. A leértékelt kor eltorzul, ezzel együtt pedig a nemzeti identitás is sérül, noha minden kor egyformán része egy nép történelmének! Csak a kor előítéletektől mentes bemutatása teszi lehetővé a helyes identitás kialakulását is. A második világháború utáni rendszer szinte mindent megkísérelt felszámolni, ami a korábbi korszakra emlékeztethetett. Megpróbálta a „múltat végképp eltörölni”! A számtalan emberi szenvedésen túl, hogy csak néhányat említsünk, megváltozott az ország címere, a Vörös Térhez hasonlóan csillag került az Országház kupolája fölé, Márianosztrából hazánk egyik legszigorúbban őrzött börtöne lett, befalazták a Gellért-hegyi Sziklakápolna bejáratát, annak ellenére, hogy az a háborús pusztítást is túlélte. Berendezéseit, oltárait a legnagyobb elánnal verték szét! Csodával határos tehát, ha bármi olyan szimbolikus emlék megmaradt a korábbi korokból, amelyet a rendszer veszélyesnek tartott. Nem így van ez például Itáliában, ahol ma is láthatóak a Mussolini alatt épített fasiszta emlékek, mint például a Stadio Olimpico-féle vezető úton a „Duce” feliratú mozaikok. A háború után nem bontották el ezeket, mert ez is része az olasz és az európai történelemnek! Nálunk ez másként alakult.

A Dóm tér Szeged szimbóluma. Egy országszerte ismert tér, köszönhető ez a Szabadtéri Játékoknak is. Az épületegyüttes egyszerűsége és harmóniája nagyszerűvé teszi a teret. A variációkkal ismétlődő elemek között sehol egy felesleges motívum. A térnek egy mára meglehetősen elfelejtett eleme lett a trianoni kapu, amely a Dóm tér egyik bejárata. A tér és a kapu is Rerrich Béla (1881–1932) tervei alapján készült. Ez a nagyszabású építkezés volt a mester utolsó és talán a legjelentősebb munkája. Közös munka eredménye ez az alkotás: az egységes stílusban készült tér gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter, Glattfelder Gyula püspök, Rerrich Béla műépítész és még természetesen sokan mások összefogásának és munkájának köszönheti létrejöttét. Mindez 1930-ban, a trianoni béke aláírása utáni tizedik évben történt.

Különös, hogy a Trianonról szóló mai tudományos kiadványok is csak érintőlegesen

1 A templom pusztulásáról v.ö. Czizmadia Zoltán: *A budapesti Sziklatemplom története*. <http://www.palosrend.hu/dokumentum/szikla.pdf>. 1526-ban a törökök hasonló módon, szisztematikusan rombolták el Budaszentlőrincet, a pálosok középkori központját. Ők viszont természetes ellenségeink voltak nem úgy, mint a háború utáni „magyar” rendszer képviselői. V.ö. Gregorius Gyöngyösi: *Vitae Fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988. 176–178.; Gyöngyösi Gergely: *Arcok a magyar középkorból*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983, 257–260.

foglalkoznak a tér történetével, szimbolikájával, miközben a '30-as évek tudományos és népszerűsítő kiadványaiban többek között az 1932-ben megjelent *A szegedi templomtér* című munkában az olvasható az illusztrációk között több alkalommal is, hogy *A püspöki palota és az egyetemi vegytani intézet közötti ötnyílású Szent Gellért-kapu, amely a Gizella-teret összeköti a fogadalmi templomtérral. A fehér torony alján nyílik a trianoni kapu. Néhány oldallal arrébb pedig egészen konkrétan az található, hogy *Árkádrészlet a Szent Gellért-kapu mellett, a trianoni kapuval, melyet minden év június 4-én, a trianoni béke aláírása napján zárva tartanak.*²*

1945 után a Dóm tér részben átalakult, de a rendszert túlélte.³ Sőt még ennél is nagyobb csoda, hogy a „trianoni kapu” néven ismert emlék megmaradt a közelében elhelyezett pietà-val együtt. De hogy lehet ez? Hiszen a Szent Gellért kapuból Beloiannisz kapu lett,⁴ a térről pedig elbontották Zala György Horthy kormányzót ábrázoló domborművét, amely a Dömötör-torony oldalában volt elhelyezve. A Nemzeti Emlékcsarnokból szobrokat távolítottak el a második világháború után.⁵ Ismeretes, hogy bevakolták a tér túloldalán lévő Hősök kapujának többek között Horthy kormányzót ábrázoló freskóit is, és elbontották az országzászlót az Árpád térről. A Boldogasszony sugárút-ból Április 4. út lett,⁶ de létezett Lenin körút és Sztálin sétány is. Azért is érdekes a trianoni kapu megmaradása tehát, mert Rerrich Béla publikációiból biztosan köztudott volt, hogy a kapu június 4-én „mindég zárva lesz!” Véleményünk szerint, hogy ez a kapu megmaradhatott, az valószínűleg annak köszönhető, hogy csak egy egyszerű kovácsoltvas kapunak tartották, ugyanis ha ennél többet láttak volna benne, akkor biztosan nem maradhatott volna meg!

Dolgozatunkban tehát egyrészt arra a kérdésre keressük a választ, hogy mi teszi sajátosan hazaivá a dóm téri épületegyüttest, amely külső megjelenése alapján tulajdonképpen Európa bármely nagyvárosában – talán leginkább Angliában – elképzelhető lehetne! Másrészt pedig keressük azokat az összefüggéseket, amelyek a Dóm tér (Templomtér) és az Aradi vértanúk tere (Gizella tér) között tartalmilag létezik. Munkánk során leginkább a korabeli helyi és országos sajtó híradásaira, visszaemlékezésekre, naplókra, különböző kiadványokra, szakmunkákra támaszkodunk. A kutatás termé-

2 Régi-Rerrich Béla: *A szegedi templomtér*. Budapest, 1932, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 21., 49.

3 Tóth Attila: *A Nemzeti Emlékcsarnok*. Szeged, 2009, Juhász Nyomda

4 1952-től 1992-ig a görög szabadságharcos nevét viselte a tér. Gróf Klebelsberg Kunó emléktáblájának szövegét és a gróf címerét levésve az alábbi szöveget olvashatták a szegediek 1992-ig: *Ezt a kaput Nikosz Beloiannisz görög hazafiról nevezték el, akit három társával együtt a görög monarchofasiszták az amerikai imperialisták parancsára 1952. március 30-án legyilkoltak. Emlékük erősítsen bennünket a hazáért, a szabadságért és a békéért folytatott harcunkban. Városi Tanács*

Elérhető: http://www.sk-szeged.hu/statikus_html/digitalis/emlektablak/b_betu/b_betu.html

5 Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráliái. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XX.*, Szeged, 1993, 118.

6 Április 4. Magyarország nemzeti ünnepe lett, ugyanis *A magyar kormány elhatározta, hogy április 4-ét, az ország felszabadulásának napját, nemzeti ünneppé nyilvánítja*. Erről már az 1945. április 5-i Uj Szó – a Vörös Hadsereg Lapja – tudósított!

szetesen nem mondható lezártnak, számtalan esetben maradtak nyitott kérdések, hipotézisek. Hogy teljesen világos legyen, mire is keressük a választ, ezért egy példát szeretnénk említeni.

II. Gyula pápa a XVI. század elején arról döntött, hogy a katolikus egyház számára új templomot építtet, mint egykor Salamon király. Megkezdődött tehát a régi Szent Péter elbontása majd pedig az új, reneszánsz épület kivitelezése. A bazilika első terveit Bramante készítette, aki tulajdonképpen az ókori Róma két emlékét szerkesztette egybe: a fórumon lévő Constantius-Maxentius-féle bazilikát és a Pantheont; egy kupolás centrális tér. Ezt a tervet Michelangelo gondolta tovább, aki a kupolához egy dobort, ill. egy laternát illesztett, ezáltal a kupola magasan kiemelkedik, illetve ennek köszönhetően megvilágíthatóvá is válik, és több fényt kap a templom belső tere. Michelangelo nem élhette meg, hogy a tervei elkészüljenek, de tulajdonképpen az ő elképzelései valósultak meg V. Sixtus pápasága idején a XVI. század végén. Minden kiadvány közli az adatokat arról, hogy mekkora a kupola magassága, szélessége, azt viszont nem, hogy Michelangelo miért emelte ki a kupolát egy dobortal, melynek külső részén egészen különös módon helyezett el ablakokat és oszlopokat. Ennek a módosításnak az lett az eredménye, hogy a kívülről érkező fény csak három ablakon keresztül világíthat be a templomtérbe. Mi volt a célja ezzel Michelangelo-nak? Az, hogy ő nem csak egyszerűen ablakokat akart funkcionális céllal, hogy még világosabb legyen bent a bazilikában, és nem csak díszíteni akart az ablakokkal és az előtte elhelyezett kettős oszlopsorral, hanem szimbolikus célja is volt: a Szentháromságot akarta megjeleníteni.⁷ Arra törekedett, hogy az egyház legnagyobb misztériuma látható módon, de ne materiálisan jelenjen meg: Isten egy és három. Ez a nem lényegtelen momentum teljesen eltűnt a különböző kiadványokból. Milyen egyszerű és nagyszerű gondolat pedig, de pont az ilyen megoldások miatt tarthatjuk Michelangelo-t nemcsak építésznek, hanem művésznek! Ezeket akkor le sem kellett írni, mert mindenki érthette... Visszatérve a trianoni kapuhoz – a fenti analógia alapján – 1930-ban mindenki számára világos volt, hogy a június 4.-én becsukott kapu mire emlékeztet vagy, hogy mit szimbolizál II. Rákóczi Ferenc szobra! Ma már ez sem így van!

2011 Rerrich Béla születésének 130., ugyanakkor a szegedi egyetemi oktatás kezdetének 90. évfordulója. 2012 szintén jubileumi év lesz: az építtető Klebelsberg Kunó és az építész Rerrich Béla halálának 80. évfordulója. Az évfordulók arra készítették, hogy jelen dolgozatunkban Rerrich *igazi művészetére* koncentrálna a – klebelsbergi – tér szimbolikájával, összefüggéseivel foglalkozzunk a trianoni kapu vizsgálatán keresztül. *Te saxa loquntur* – olvasható az ismert mottó a Szent Gellért kapunál. De miről is beszélnek ezek a szegedi „kövek”?

⁷ Pfeiffer, Heinrich: La basilica patriarcale di San Pietro in Vaticano; La Disputa di Raffaello, in: Marinelli, Francesco (szerk.): *Roma eucaristica. Spiritualità Storia Arte Cultura*, Roma, 2000, Vivere In, 33–48, 187–193.

I. TRIANON ÉS SZEGED

1920. június 4.-én aláírták a trianoni békét, amely ideiglenesen lezárta a Nagy Háborút. Csak ideiglenesen, mert szinte mindenki azt remélte, hogy ezen a „békén” változtatni lehet! Nem megfelelő kifejezés a béke szó használata sem arra, ami Trianonban történt, mert a béke magában kellene, hogy hordozza az igazságosságot és a maradandóságot is. Az elveszített háború után az akkori nemzedék számára ez a „béke” egy személyesen átélt trauma volt, amely a nemzet igazságtalan és méltatlan megaláztatását jelentette.

Még alá sem írták a trianoni békét, de a korabeli sajtóban – többek között a *Tolnai Világlapja*, 1920. március 6. – már Magyarország keresztre feszítéséről és a Szegedről induló, nemzetmentő Horthy Miklós⁸ kormányzóról olvashatunk:

*Egy név suhan végig az országon, azon a szerteszabdalt, szétdarabolt szent Magyarföldön, amelyet keresztre feszített egy bíróság anélkül, hogy megkérdezték volna tőle, hogy mit szól a rája kent rágalmakhoz, egy név varázsa dobbantja meg a nemzetért érző magyarok szívét, s e név viselője Horthy Miklós, Magyarország kormányzója.*⁹

A 20-as évek második felétől kezdődnek el az évfordulós események Trianonról, egyre kézzelfoghatóbbá válik a revizionizmus a közéletben is. 1927-ben jelent meg Lord Rothermere revíziós cikke, aminek hatására megszületett Herczeg Ferenc vezetésével a Magyar Revíziós Liga is:

Meggyőződésünk szerint a revíziós mozgalom végleges sikere a magyarság kezében van és két föltételtől függ:

I. *Meg kell értetnünk a világgal, hogy Magyarország soha és semmi körülmények közt nem fog belenyugodni a mai helyzetbe. Sem a volt nagyantant, sem a mostani kisantant népeinek egy pillanatig sem szabad hinnünk, hogy világtörténelmi perünk a trianoni ítélettel befejeződött és hogy a mai országhatárok véglegesek.*

II. *Meg kell győznünk a világ közvéleményét, hogy az egész magyarság egyetért ebben a kérdésben. Napról-napra tapasztaljuk, hogy a nemzet egységes állásfoglalása az egyetlen, igaz, nagy, óriás erkölcsi erő, amely a magyarságnak a létért folyó küzdelmében a rendelkezésre áll.*

*Ezeket kellett elmondanom, mivel az a nézetem, hogy a revízióról minden jó és minden rossz alkalommal beszélni kell.*¹⁰

8 Egészen személyes véleményt fogalmazott meg Horthy Miklósról H. H. Bandholtz vezérőrnagy, a magyarországi Szövetséges Katonai Misszió amerikai tagja, aki arról ír, hogy 1919. november 19.-én *Délben felkeresett Horthy tengernagy, s egy órán keresztül beszélgetést folytattunk. Jó megjelenésű, intelligens kinézetű katonatiszt, s úgy vélem, őszinte az az óhaja és szándéka, hogy megtegyen minden tőle telhetőt... A tengernagy megígérte nekem, hogy állandóan és komolyan kíván erőfeszítést tenni annak érdekében, hogy megakadályozzon bármiféle túlkapást honfitársai részéről vagy bármilyen mutatványt, amely hátrányosan érinthetné a helyzetet.* H.H. Bandholtz: *Napló nem diplomata módra. Román megszállás Magyarországon.* Dabas, Magyar Világ Kiadó, 1993, 150.

9 Tubrucz Dávid: Az új Árpád honfoglalása. Horthy-naptár a magyar nemzet újjászületésének emlékére. *Rubicon*, 2007/10, 20–21.

10 Herczeg Ferenc: A revízió tíz éve. In *És mégis élünk. Magyarország 1920–1930.* Budapesti Hírlap Ajándék-albuma, 1931, 4.

Egyre inkább úgy tűnt, hogy a revízió valóra válhat, elérkezik a várva várt feltámadás, „tavaszodik”. Plakátok jelentek meg a keresztre feszített ország képével, Trianonra emlékeztető „T”-betűt formáló jelvény került forgalomba (8. kép), szimbólumok, jel-szavak, jelképek születtek és terjedtek el országszerte. A ’30-as évek közepére mindent áthatott a revízió gondolata. Megjelent az oktatásban, láthatóvá vált iskolai kellékeken, pénzeken, sorban épültek emlékművek, országzászlók.¹¹ Bélyegsorozatok jelentek meg többek között a magyar szentekről, Szűz Máriáról, Patrona Hungariae-ről, Horthy Miklós kormányzóról. 1928-tól szinte minden évben az államalapító királyunkra emlékező, és a történelmi ország határaitra emlékeztető bélyegsor került forgalomba.¹² Természetesen nem mindenki értett egyet ezzel a meglehetősen direkt és tolakodó propagandával, mint például Bethlen István vagy Kánya Kálmán a későbbi külügyminiszter.¹³ De jó példa erre az 1928-as *Cserkésznaptár*ban közölt szöveg, amely egy egészen sajátos, szinte ellentétesnek mondható véleményt tartalmaz.

Mi nem vagyunk csodaváró álmodozók, akik ölbetett kézzel lessük, hogy égi csoda segítsen rajtunk. Isteni jámborság sem lakozik szívünkben, hogy kezet csókoljunk az útonállóknak, akik halálos sebet ejtettek rajtunk és megbocsássunk azoknak, akik kiraboltak. Mi csak közönséges emberek vagyunk, önzők és fanatikusak a hazaszeretben s minden eszközzel segíteni magunkon és elnyomott testvéreinken: egyetlen törekvésünk!

Mi nem támadunk fel, mert feltámadni csak halottak szoktak, már pedig mi élünk! Igaz, egy kicsit fejbevágtak, egy kicsit elrabolták földjeinket, marháinkat, bányáinkat, millió-millió magyar testvérünket, egy kicsit megforgatták bennünk a kést, de azért élünk még, a szívünk dobog s a fejünk a helyén van. Nagyon jól tudjuk, hogy csak saját magunk ereje segíthet mirajtunk. Az ernyedetlen munka, a tudás, a lángoló hazaszeretet a fegyverünk, ami még megmaradt. Cserkészek: jövő mérnökei, tudósai, politikusai, jövő munkásai, gyakoroljátok magatokat e fegyverforgatásban! A haza elvárja, hogy minden fia megtegye kötelességét!¹⁴

1930 több szempontból is jubileumi év volt: Trianon és Horthy Miklós kormányzásának tizedik évfordulója, és Szent Imre halálának 900 éves évfordulója, de ebben az évben készült el a Dóm tér is a Szent Imre Kollégiummal együtt. Számatalan gondolat ismert ebből az időszakból, mi most a *Szent Imre és a magyar ifjúság* című publikálatlan, Kiskőrösön a Kalocsai Iskolanővérek intézetében elhangzott beszédből szeretnénk idézni röviden annak érdekében, hogy felelevenítsük a kor közhangulatát. A szöveget Szabó Mária Andrea szerzetes tanítónő írta.

Halálosan megcsonkított, ezer sebből vérző hazánkat is csak a tiszta erkölcsű ifjúság mentheti meg. A borzalmas világháború a haza testét tépte darabokra, a modern, romboló korszellem pedig egyetlen megmaradt, drága kincsünknek, a magyar ifjúságnak erkölcsi

11 Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, 2009, Kalligram, 219–259.

12 Nikodém Gabriella – Szabó Jenő: *A magyar bélyeg története*, Budapest, 2010, Kossuth Kiadó, 213.

13 Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, 2009, Kalligram, 213.

14 Zsoldos Bence (szerk.): *Cserkésznaptár 1928*. Budapest, Magyar Cserkész Szövetség, 1927, 55.

életét pusztítja. A nemzet saját ifjúságában él vagy hal. Ha az ifjúság az erkölcstelenség posványába süllyed, ki menti meg a meghalásra ítélt drága magyar hazát? Éppen azért most kétszeresen szükséges, hogy a magyar ifjak nagy nemzeti ideálokat lássanak maguk előtt. A legragyogóbb nemzeti ideálja az ifjúságnak Szent Imre herceg. A magyar fiúnak Szent Imre nagy lelki értékeit kell átvinnie a saját lelki életébe, hogy részt vehessen a nemzetnevelés nagy munkájában... Napról-napra jobban terjed a liliomos herceg tisztelete, együtt nő a magyar ifjúsággal. Mindig több oltáron díszleg az ő szűzies alakja. Egyesületek, intézmények Szent Imre drága nevét viselik s az ifjúság zászlóinak számosan Szent Imre képét lengeti a tavaszi szél. A liliomos Szent megáldja a fehér lelkű magyar ifjak seregét, kiknek tiszta erkölcsű jellemén – reméljük – fölépül majd az új Magyarország.¹⁵

Hasonlóan a fenti szöveghez a következő idézet is jól szemlélteti, hogy a két világháború közötti nemzedék, annak ellenére, hogy a '40-es években a területszerző politika már eredményeket is fel tudott mutatni, hogyan vélekedett általában Trianonról:

*A magyarságra Trianon után ugyanaz a szerep várt, mint Mohács után: szűkre szabott, csonka területen átvészelné a mostoha időket. A magyar nemzet csonkaságában is megmutatta erejét és alkotó képességét. Ellenséges határoktól körülzárva, úgyszólván életképtelen területen, melyet belsőleg is lerombolt a világháború nyomán végigsöprő kommunista forradalom s kifosztottak megszálló csapatok, összeszedte magát, épített, gazdagodott, művelődött. Rendbe szedte utait, vasutait, rendbe szedte közintézményeit, új iskolák ezreit építette föl, egészségügyi intézményeket alkotott, nagyszabású társadalombiztosítást szervezett meg, gyáripárt fejlesztett, városokat épített, nagyszabású Duna-kikötőt létesített s megszervezte a folyami és tengerhajózás kapcsolatát, közben pedig rendet és békét teremtett az országban.*¹⁶

A háború utáni katasztrófának köszönhetően Szeged egyetemi város lett. Az Alföld metropolisza, az ország második városa fogadta be a Kolozsvárról menekült Ferenc József Tudományegyetemet, majd a Temesvárról menekült püspökséget, és a Pozsonyból, illetve Nagyszombatból áttelepült jezsuita pátereket is.

*A világháborút követő forradalmak Szegedet megkímélték azoktól a szörnyűségektől, amelyeknek az ország sok más része ki volt téve. Ide nem terjedt ki a vörös uralom, mert franciák tartották a várost megszállva és határgyűrűt vonva, megkímélték minden terrortól. Politikailag lehet erről bárhogyan gondolkodni, a tény mégis az, hogy Szeged elkülönített és biztonságos sziget maradt a nagy „vöröstengerben”; itt alakult meg a nemzeti kormány és a nemzeti hadsereg innen indult a Dunántúlon keresztül a felszabadult Budapestre.*¹⁷

15 Szabó Mária Andrea: *Szent Imre és a magyar ifjúság*. Kiskőrös, 1930. március 1. A kézirat saját gyűjteményünkből való.

16 *Hazánk*, Hóman Bálint M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter megbízásából kiadja az Országos Közoktatási Tanács, Budapest, 1942, 251–252.

17 Sz. Szigethy Vilmos: Szeged múltja. In Szeged, Magyarország második városa. In *Szegedi Szemle. Városkultúra*, 1936. szeptember 30. IX. évf. 14–15. 186.

Trianon elszigetelte az országot gazdaságilag, kulturálisan, külpolitikailag a külvilágtól. Ez az állapot természetesen a béke utáni határvárossá lett Szegedre is érvényes volt. A béke értékeléséről a fenti szerző a 30-as évek közepén ezt írta:

*Egyenlőre a határváros kétesértékű helyzetében vagyunk. Szegedet a béke idején napi 300 vonatjárás érintette-keresztelte, ma négy szerelvényünk fut a határ felé, amely 6, illetve 11 km-nyire már idegennek nevezett területet jelent. A Fogadalmi templom karcsú tornyai odalátanak a mondvacsinált határokra, őrszemként figyelik az odaát lévő magyar földet, magyar lelkiséget, amit semmiféle erőszak nem rabolhat el. Egyenlőre szegények vagyunk, megint magányos sziget, mint már annyiszor. Saját erőnkől ezen nem tudunk változtatni. Ami hibát, bűnt követtünk el, annak érezzük és elviseljük a keserűségét, bízva abban, hogy a most feltörő ifjú generáció jobban fogja csinálni.*¹⁸

Trianon tizedik évfordulóján, amikor már előrehaladtak, illetve már a végéhez közeledtek a dóm téri munkálatok ezt olvashatjuk a *Szegedi Szemle* hasábjain:

*Mindent tönkre tehetett a gyűlöletes és igazságtalan okmány, de ami a reményt és összetartást illeti: csodákat művelt. Legendás együttműködésre, egyakarásra készítette a legdivergálóbb erőket is és lehetnek a politika, vagy „világnézet” szempontjaiból bármilyen elválasztó momentumok is az emberek között: Trianon tekintetében igazán nincs közöttünk nézeteltérés és ez ország egyetlen fiának áhítatos imájából sem hiányzik a Nagy-Magyarország szent gondolatának megvalósítása.*¹⁹

Pálfy József dr., a város polgármesterének – klebelsbergi – gondolataiból kitűnik, már az építkezések befejezése után 1933-ból, hogy mire is vállalkozott a háború utáni Szeged, mit szimbolizálnak a város új épületei:

*Amikor Szeged, itt a trianoni hármas határszélen, erejének végső megfeszítésével templomot emelt Isten dicsőségére, amikor minden vagyonát, pénzét, verejtékét áldozva a tudomány és kultúra bástyáját felépítette: akkor Szeged nem kicsinyes helyi érdekek, hanem az ország védelmére szólította fegyverbe polgárait és magát a nemzetnek ajánlotta fel... Ez a város a magyar sors szimbóluma, mely történelmi múltjával mutatja a magyar jövőt; a romjaiból feltámadó szebb, boldogabb és dicsőbb Nagy-Magyarországot.*²⁰

A második világháború után a pártállam teljesen más alapokra helyezkedett Triannal kapcsolatban is. A Szent Istváni államról kialakult eszmeiséget ahol lehetett átalakította, többek között, új sztálinista alkotmánnyal, ünnepekkel, szimbólumokkal. A kommunisták Triantont nem gondolták tragédiának, a revíziót pedig gyűlölködő politikának tartották, ahogyan erről egy 1947-ben megjelent hadifogoly tájékoztatóban is olvashatunk:

A Magyar Kommunista Párt a dolgozók Magyarországnak békés jövője érdekében igyekezett megszüntetni azt a gyűlölködő politikát, amelyet a múltban az ország vezetői

¹⁸ Ibid. 186.

¹⁹ Gerő Dezső: A fájdalom ereje. In *Szegedi Szemle. Városfejlesztési Hetilap*, III. évf. 15. szám, 1930. június 5. 1.

²⁰ Pálfy József: Szeged: a magyar sors szimbóluma. In *Városkultura. Városfejlesztési folyóirat*, VI. évf. 15–16. szám, 1933. augusztus 25. 271–272.

*folytattak a körülöttünk lévő államokkal szemben és ezért eddig is, a jövőben is szoros, őszinte baráti kapcsolatok megteremtésére törekedik a szomszédos államokkal, hogy ezeket a kapcsolatokat hazánk boldogulására gyümölcsöztesse.*²¹

1948 után már egyáltalán semmi nem hangzott el hivatalosan Trianonnal kapcsolatban a párt részéről, egészen Kádár János 1975-ös helsinki beszédéig.²² Évtizedes hallgatás után a mai nemzedék hozzászólt ehhez az állapothoz, sokan azt sem tudják, mikor is írták alá a békét. Sokan mára teljesen közömbössé váltak. Nem így volt ez a 20-as, 30-as években, amikor a Dóm tér is készült.

II. RERRICH BÉLA ÉS SZEGED

A Horthy-korszakra általában a konzervatív, neobarokk stílus és társadalom jelzőket szokták használni a szakkönyvek írói.

*A progresszió minden fajtáját üldözték a politika, a kultúra és a művészetek területén egyaránt, s ezzel valódi emigrációs hullámot indítottak el.*²³

Az egységes stílusban megépített szegedi templomtér viszont jelentősen eltér a korban egyébként valóban kedvelt, elfogadott és megszokott módozattól, amiért Rerrich Béla több kritikát is kapott. Ez a terv valósult meg, mert az építész gróf Klebelsberg Kunó támogatta. Glattfelder Gyula csanádi püspök 1928-ban, Wolf Károlynak, az Egyesült Keresztény Liga elnökének írt levelében is utal a tervvel kapcsolatos kritikákra.

Méltóságos Uram!

Nagy érdeklődéssel olvastam a képviselőházban tegnap a valorizáció érdekében mondott beszédét s gratulálok a sikerhez, hogy a pénzügyminisztert álláspontja revideálására lehetett bírni.

Engedje meg azonban Méltóságod, hogy beszéde egy passzusával szemben némi felvilágosítást adhassak, mert úgy ahogy szavai elhangzottak, félreértést kelthetnek. Azt méltóztatott kifogásolni, /a lap szerint/ hogy a kultuszminiszter vidéki városban „flórenci árkádokat” épít. Ez nyilván Szegedre vonatkozik, ahol ilyen terv megvalósulásáról tényleg szó van, azonban semmi pazarolás és luxus nem céloztatik. Az a tény ugyanis, hogy a város által emelt fogadalmi templom terének egyik oldalán egyetemi épületek, másik oldalán pedig feltétlenül szükséges egyházmegyei intézetek /szeminárium, egyetemi kollégium, konviktus/ épülnek. Szakemberek részéről az a gondolat vettetett föl, hogy ezeket az épületeket egységes terv szerint kellene megépíteni lehetőleg úgy, hogy árkádszerűen köttessenek össze, miáltal a díszes templom körül harmonikus szép tér létesül. Ha tehát az állam és az egyház építkezéseinek egybekövácsolása révén a művészi találékonyság oly megoldásra jut, mely számbajövő áldozatok nélkül artisztikus hatást biztosít, azt

²¹ Tájékoztató a hazatért hadifoglyok részére. Hadifogoly zsebkönyv. Kiadja a Magyar Kommunista Párt Központi Hadifogoly Irodája, Budapest, 1947, 2.

²² Ablonczy Balázs: *Trianon-legendák*. Budapest, 2010, Jaffa Kiadó, 30.

²³ Ferkai András: *Építészet a két világháború között*. In Sisa József – Dora Wiebenson (szerk.): *Magyarország építészetének története*. Budapest, 1998, Vince Kiadó, 275.

előmozdítani véleményem szerint nem csak szabad, hanem talán kötelesség is. Ezért üdvözöltem lelkesen a kultuszminiszter úr azon elhatározását, hogy e tér-kiképzésre egy eszmei tervpályázatot ír ki, mely az építetőköt semmire sem kötelezi, hanem esetleg jó gondolatokat termel. Hogy a művészek fantáziája légvárat is rajzoltatott az lehetséges, de hogy az illetékes tényezők mennyire reálisak, az pl. abból is kitűnik, hogy a legegyszerűbb és legsimább terv talált legnagyobb tetszésre, bár az is csak egy gondolat, melyről a kivitel annyira van, mint a vágó a pénzszekrénytől. Különbön pedig az itteni egyetemi építkezésekkel szemben eddig épp az a kifogás, hogy szinte bántóan egyszerűek.

Miután egyházmegyéim is érdekelve van a kérdésben, s miután épp keresztény párti oldalról jövő kritika alkalmas lehet kevésbé jóindulatú embereknek fegyvert adni a kezébe, kötelességemnek tartottam e felvilágosító sorokkal Méltóságodat tájékoztatni és kérni, hogy nehéz helyzetbe került egyházmegyéim érdekeit alkalmilag erkölcsi támogatásban részesíteni méltóztassék. Szívélyes üdvözlettel vagyok Méltóságos Uram tisztelő híve Glattfelder Gyula Szeged, 1928. jan. 12.²⁴

Wolf Károly válasza is megtalálható a levéltárban, amit a püspöknek írt.²⁵ Az eszmei tervpályázati program-szövege ismert, így az is kirajzolódik, hogy az építető – Klebelsberg kultuszminiszter – pontosan mit is szeretett volna létrehozni. Több kiadványban is közölték már ezt, de érdemes idézni ismét a teljes szöveget, hogy pontosan nyomon követhessük, hogy mi volt a terv és mi valósult meg abból.

Az eszmei tervpályázat célja a háború utáni Magyarország egyik legnagyobb szabású

24 Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, VII. 15. Dóm építkezések, 39.

25 Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, VII. 15. Dóm építkezések, 40.

Budapest, 1928. január 16.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

Folyó hó 12.-én kelt nagybecsű soraira válaszólag mindenek előtt hálásan köszönöm a kedves elismerő szavakat legutolsó parlamenti beszédem alkalmából.

A beszéd nem lett egészen szóról-szóra közölve, még a Nemzeti Újság-ban sem, amely pedig különben igen jól hozta azt. Így szükségesnek tartom rámutatni, hogy én a szegedi építkezést önmagában nem ítélem el, sőt kijelentem, hogy nagyon szép, nagyon helyes, és távol áll tőlem azokat kifogásolni, csak azzal kapcsolatban tartok én minden, a napi szükségleten túlmenő investíciót megfontolandónak, ha az államkincstár mereven elzárkózik a hadikölcsön valorizációja elől, teljesen leromlott állami és gazdasági helyzetünkre való utalással.

Kétségtelen ugyanis, hogy azok, akik a hadikölcsönbe, mint a nemzet becsületi ügyébe vetett bizalommal fektették be sok esetben egész vagyonukat, nem tudnak belenyugodni egész jogosa a pénzügyminiszter azon állításába, hogy nem valorizál olyan kiadásoknak láttára, amelyeket nagy Magyarország sem tudott megvalósítani.

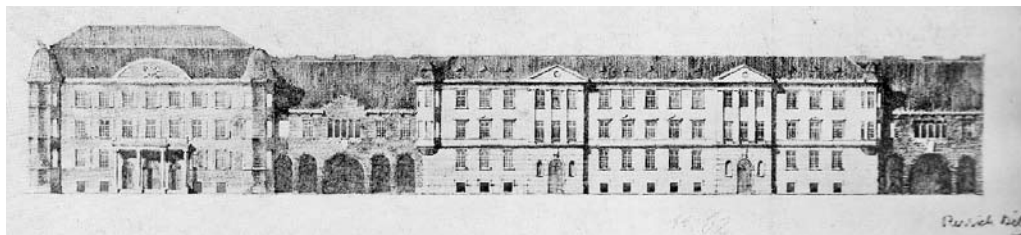
Ha a m.kir. kormány megváltoztatja ezt az álláspontját, amint arra reményem van, akkor a kifogások ezen erkölcsi momentumra való utalással tárgyalanná válnék és fennmarad az az érdemleges kijelentés, hogy az egyetemi és egyéb építkezéseket nem kifogásoljuk, hanem nagyon örülünk annak, hogy hazánk műalkotásokkal fog gyarapodni.

Az egyetemi és egyéb építkezések tehát csak, mint argumentum szerepeltek a valorizáció szükségességének kimutatásánál, a beszéd azonban nem célozta az építkezések érdemleges helytelenítését. Különbön meg lehet győződve Méltóságos Püspök Úr, hogy az egyházmegye érdekeit mindenkoron kötelességemnek fogom tartani a legmesszebbmenőleg támogatni ott, ahol erre alkalom nyílik.

Fogadjja Méltóságos Uram kiváló nagyrabecsülésem nyilvánítását, mellyel maradok tisztelő híve Wolf Károly

építészeti alkotásának – a szegedi fogadalmi templomnak – méltó környezetbe való helyezése és a templom előtt egy művészi, bensőséges és ünnepélyes tér kialakítása. A tér három oldala azonos párkánymagassággal bír, a földszinten árkádokkal ellátott kétemeletes középületekkel övezendő. A tér keleti oldalát három, zárt sorban emelendő egyetemi épület, nyugati oldalát a püspöki palota, déli oldalát a gimnázium udvarának takarása céljából egy keskeny középület foglalná el, amelyek egymással és a templom építész kiképzésével összhangban, belső rendeltetésüknek megfelelő diszkrét elhatárolással képezendők ki. A tér közepén és esetleg a templommal szemben emelendő középület homlokzatán díszes kút vagy emlékmű – pl. hősök szobra – találna méltó helyet. A püspöki palota déli homlokzatára a Boldogasszony sugárút tengelyében szintén alkalmas emlékmű kívánkozik. A Boldogasszony sugárútról és az Árpád utcáról jövő forgalom lebonyolítása céljából a déli oldalt lezáró épületnek az egyetemi épülethez és a püspöki palotához való csatlakozásánál a kocsit az épület alatt átvezetendő. A tér elején levő kis kápolna szükség esetén elbontható.

Az 1927 őszén kiírt pályázatot Rerrich Béla²⁶ nyerte meg, mégpedig a legegyszerűbb és legsímább tervvel (1. kép). A nyertes pályázat tervrajzán a trianoni kapu még nem látható, a homlokzatok esetében a mai állapot és a terv között pedig meglehetősen nagy különbség figyelhető meg.



1. kép

A következő év folyamán már zajlottak az építkezések. Minden a terv szerint alakult, miközben Rerrich Béla az elképzeléseit rendre közre adta a munkálatok során. Az építész több alkalommal publikált, melyek többek között a *Szegedi Szemle – Városfejlesztési Hetilap*ban jelentek meg 1930-ban. Ebben a viszonylag nem túl részletes leírásban olvashatunk a trianoni kapuról is:

*A püspöki palota átjáró tornyának vaskapuja nyitva van, hogy a közönség a Gizella-térről jövet az Eötvös-utca felé az árkádok alatt átmeheessen, de minden év egyik napján, a trianoni béke aláírásának napján mindég zárva lesz.*²⁷

Ha egybevetjük a kivitelezett tervet a tervpályázati programmal, akkor látható, hogy

²⁶ Rerrich Béla: *A szegedi Fogadalmi templom körüli tér rendezésének I. díjjal kitüntetett pályaterve*. Budapest, 1928.; Gerle János – Kovács Attila – Makovecz Imre: *A századforduló magyar építészete*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1990, 165–167.

²⁷ Rerrich Béla: Adatok a szegedi fogadalmi templom-térhez és a Nemzeti Emlékcsarnokhoz. In *Szegedi Szemle. Városfejlesztési Hetilap*, Szeged, 1930. december 24. III. évf. 25. szám, 19.

Rerrich – *A püspöki palota déli homlokzatára a Boldogasszony sugárút tengelyében szintén alkalmas emlékmű kívánkozik.* – az előírásnak megfelelően ide emlékművet tervezett. Ez pedig nem más, mint a trianoni kapu, amely tehát nemcsak egy egyszerű kapu, hanem egy emlékmű is!

Sokan a Dóm teret a velencei Szent Márk térhez hasonlítják, miközben sokkal inkább egy egyetemi campus-ra emlékeztet, a „magyar” Cambridge. Az egyetemi campus-ra többek között a négyzet alakú tér és a Dómmal szemben lévő oldalon elhelyezett óra is utal. Érdekes megállapítás, amiről Ybl Ervin (1890–1965) művészettörténész, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium művészeti osztályának vezetője írt:

*Az udvar architektúrája nem árulja el, hogy minő különböző tudományos, vagy egyházi célt szolgálnak az egyes épületrészek, csak kívülről, a Boldogasszony-sugárút tengelyében kap külön, egyéni hangsúlyt a püspöki palotarész. Az utcaboltozások külső kifejezésébe viszont régi angol egyetemekre emlékeztető gótika vegyül.*²⁸

Ybl Ervin részletesen írt a szegedi építkezések országos jelentőségéről már 1931-ben az *És mégis élünk. Magyarország 1920–1930* című kiadványban. Az idézett szöveg több szempontból is rávilágít néhány fontos dologra, ezért hosszabban idézzük a szerzőt.

Még igen sokan vannak most is a konzervatív mentalitású szakemberek között, akik egy-egy modern építészeti tervről, műalkotásról nem esztétikai ítéletet nyilvánítanak, hanem egyszerűen azzal intézik el, hogy bolsevista, kommunista architektúra, alkotás... Az épület csak az építető jóvoltából valósulhat meg és hiába készíti az architektus korszerű és ízléses terveket, ha a rendelő ragaszkodik a régi formák utánzásához, az olcsó gipsz- és az élettelen műkö-dekorációkhoz, úgy a tervező kénytelen a kívánságnak eleget tenni. Ezért épült az utolsó tíz év alatt ennyi álbarokk és álreneszánsz ház, meg álromán és álgót templom magyar földön... Csak az utolsó két-három évben tapasztalhattuk nálunk a helyes irányban való megmozdulást. Igen nagyjelentőségű itt Klebelsberg Kunó gróf elhatározása, aki a szegedi Templom-tér általa megálmodott egységes architektúráját tárgyilagosabb, őszintébb és modernebb szellemben valósította meg. Ez az építészeti koncepció még szerencsésebb viszonyok között is kivételes jelenség lett volna nálunk, architektúránk fejlődésének mostani mély pontján pedig valósággal a várt kinyilatkoztatásnak mondható. Íme, maga az állam mutat példát a modern építészeti törekvések érvényesítésére. Szerencsés körülmény emellett az is, hogy Rerrich Béla, a szegedi Templom-tér épületének tervezője, a hagyományok tiszteletét is érezteti a modern architektonikus együttesben és nem követte egyes új építészeti iskolák száraz, túl tárgyilagos szellemét, hanem megmaradt művésznek, aki éppen úgy örömet leli az egész kompozíció nagyvonalúságában, mint a részletek egyéni, megkapó artisztikumában. Nem lehet a Klebelsberg-Rerrich-féle megoldásnak szemére vetni, hogy a szegedi Templom-tér architektúrája nem számol az ottani építészeti hagyományokkal. Sajnos, az alföldi városokban ilyenek nincsenek, sőt éppen a Templom-tér stílusának a feladata az, hogy az építészet jövő egészséges fejlődésének alapul szolgáljon. Ezt mondhatjuk az

²⁸ Ybl Ervin: Az ország legszebb tere. In *Széphalom*, Szeged, 1930, 224.

épület anyagáról, a májszínű Klinker (kongó)-tégleről is, mely hivatva lesz arra, hogy a terméskövet nélküli Alföld építészetének ideális anyaga legyen.²⁹

Rerrich munkáját, a mester halála után később már mindenki elismerte. A következőkben bemutatunk néhány általunk választott kortárs véleményt, értékelést. Ezekből az idézetekből kirajzolódik Rerrich életútja is, mesterségéhez való viszonyulása, egyedi tehetsége. Elsőként Klebelsberg kultuszminisztert idézzük:

A feladat nagy voltára való tekintettel s mivel művészi megoldásra törekedtünk, a Palánk szabályozására, a Templomtér rendezésére és körülépítésére országos tervpályázatot írtunk ki, melyben kikötöttük azt is, hogy az épületek földszintjét árkádosan kell kiépíteni, mert a tér körül így keletkező monumentális folyosókból nemzeti emléksarnokot akarunk létesíteni, hol méltó felállítást nyerhetnek nemzeti nagyjaink szobrai. Ez a pályázat termékenynek bizonyult s a magyar művészettörténelem klasszikus eseményévé vált, mert alkalmul szolgált egy olyan istenadta nagy tehetség felismerésére és kibontakozására, mint amilyen a Rerrich Béláé volt...

Szépen és érdekesen rajzolta meg Rerrich a kápolna vasajtáját, melyet az „Élet kapujá”-nak nevezett. Úgy e kapu tervezésénél, mint az egész nagy építkezés során vasrácsok, függő lámpák és kerítések kivitelénél a szószeros értelmében együtt dolgozott a szegedi iparosokkal s ez úton a helyi ipart művészi irányba jelentékenyen továbbfejlesztette.³⁰

Kertész K. Róbert (1876–1951) építész, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium államtitkára, Klebelsberg és Rerrich munkatársa így tekint vissza a mesterre:

Rerrich Béla a magyar újjáépítés korszakának egyik jeles alkotó egyénisége... Rerrich Béla alkotóművészeti kultúránknak volt kimagasló és tetterős művelője, amikor a trianoni romokon a magyar élniakarásnak pozitív formaképzésben kellett diadalmasan és a nemzeti Génusz erejével kifejezést adni... Hosszabb időt töltött Párizsban, Londonban és Németországban... De minden reá eső fényhatást alkotóerejének prizmájában a saját maga spektrumává bontott fel... Itt a Nagy Magyar Alföld szívében, a magyar feltámadás székhelyén, a megújulás apoteózisát, a szegedi Fogadalmi Székesegyházat és a Nemzeti Emléksarnokot magában foglaló ünnepélyes fórumot alkotta meg, melyhez hasonló feladat még nem jutott osztályrészül magyar architektusnak... Rerrich Béla azok közé az alkotók közé tartozott, akik a mesterségbeli tudás tökélyével alkottak, az istenadta művészi tehetség és általános nagy műveltség erejével, de ezeken felül bele tudta vinni alkotásába azt a gyöngédséget is, amellyel a Mindenható az ő lelkét megaranyozta. Az ő lelkének hamvassága, minden magas kulturáltsága mellett is üde hímporossága az, amellyel a tudatosan választott építési anyagnak súlyos, anyagias realizmusába költészetet, elvontságot, magasabbrendű lelkiséget, egyszóval igazi művészetet tudott önteni – önmagából.³¹

29 Ybl Ervin: Tíz év a magyar művészet és múzeumok múltjából. In *És mégis élünk. Magyarország 1920–1930*. Budapesti Hírlap Ajándék-albuma, 1931, 121–122.

30 Gróf Klebelsberg Kunó: A szegedi gondolat. In *Magyar Iparművészet*, XXXV. Évf. 1932. 4.

31 Kertész K. Róbert: Rerrich Béla 1881–1932. *Magyar Iparművészet*, XXXV. Évf. 1932. 1.

Ybl Ervin később így írt:

Rerrich Béla, az épületek tervezője a középkori művészek nyomán arra törekedett, hogy minden forma elárulja mestere szeretetét. Semminek sem szabad a sablónba süllyedni. Minden motívumnak arról kell tanuskodni, hogy az építész benső odadással merült el kivételes feladatának megoldásába, hogy átélte az igazi művész ihletett teremtő munkáját. Rerrich Béla érezte, hogy századokra szóló építkezés jutott neki osztályrészül és ezért sehol sem fejezte ki magát köznapian. Azzal, hogy az épületek rendeltetését mindenütt hangsúlyozni akarta, megannyi alkalmat nyert művészi ötletekre. Az egyházi és az egyetemi eszme szelleme éppúgy megadta neki az alapot művészi motívumokra, mint a különleges szükségletek érvényesítése. Belső és külső célok hangsúlyozása határozza meg az épületeknek a részletekben megnyilvánuló, különleges karakterét, ami szinte éppolyan fontos, mint a térkompozíció együttese, egysége.³²

Végezetül Pogány Móric (1878–1942) építész, grafikusművész, a Hősök kapuja tervezőjének gondolatait közöljük a dóm téri építkezésekről:

A kultuszminiszter úr munkásságát, lelkesedését, a művészi dolgok iránt érzett ösztönös szeretetét és cselekvő erejét semmi sem jellemzi jobban, mint a most befejezett templomtéri épületek. Itt is az ő agyában született meg a tér kiképzésének elgondolása, amit azután, mint látjuk, Rerrich Béla művészi zsenialitása csodaszépen megvalósított. Én, mint fővárosi ember, büszke volnék, ha Budapesten láthatnánk ilyen teret. De büszke lehet bármely külföldi nagyváros is, amely csak megközelítően hasonló alkotásokkal dicsekedhetik. Különösen akkor, ha ilyen nagykoncepciójú feladatot a szegedi építkezések hihetetlenül rövid ideje alatt volt képes megoldani. Le a kalappal Rerrich Béla előtt!³³

III. A TRIANONI KAPU SZIMBOLIKÁJA

A Dóm tér épületiről már sokan írtak, és többen méltatták az építész korszakalkotó munkáját. Részletes leírások készültek, de nem tették még fel eddig azt a kérdést, hogy mitől egyedi, mitől sajátosan magyar az épületegyüttes? Az építészeti stílusok, formák, szimbólumok, amelyek az épületen láthatóak az európai kultúra közös kincsei, tehát ez a tér lehetne bármely európai város emléke is! Olvashattuk Ybl Ervin véleményét a Dóm térről, amelybe a régi angol egyetemekre emlékeztető gótika vegyül. Bálint Sándor erről így írt:

Sajnos, Rerrichnek nem adatott meg, hogy az egész teret ő képezze ki. Pedig nyilván nagy hasznát lehetett volna venni a tér maradandó emlékeinek (rác templom, Hungária-ház) számbavételénél, kompozíciós tényezőként való felhasználásánál az ő kivételes tapintatának, a művészi önfeláldozásban is szuverén tehetségének. A tér így is hazánkknak párat-

³² Ybl Ervin: A szegedi templom-tér épületeinek iparművészeti értékei. *Magyar Iparművészet*, XXXV. évf. 1932. 8.

³³ Az új tanítói internátus és a „városkapu” – Beszélgetés a tervező Pogány Móric műépítésszel. In *Szegedi Szemle. Városfejlesztési Hetilap*, III. évf. 23. szám, 1930. október 31. 7–10.

lan építészeti kompozíciója, amelyet archaikus és modern elemek tesznek változatossá, egyetemessé.³⁴

Gróf Klebelsberg Kunó gondolatait, véleményeit ismerve teljesen világos, hogy a dóm téri építkezések stílusa miatt „egyetemes”:

*Hiába: ápolnunk kell a kapcsolatokat a hálátlan Nyugattal; tetőtől talpig europeereknek kell lennünk, hiszen Európa közepén élünk. Minden javulás igazi előfeltétele nemzeti hibáink kíméletlen feltárása.*³⁵

Ebben a részben arra a kérdésre keressük a választ, hogy mi teszi valóban egyedivé, mondhatnánk magyarrá ezt a kompozíciót! Csak egy tökéletesen megszerkesztett „egyetemes” terv valósult meg vagy ennél több? A válasz – véleményünk szerint – nagyon egyszerű: ezt az épületegyüttest többek között épp a trianoni kapu teszi sajátosan magyarrá. Annak ellenére, hogy a tér a kapun kívül is számtalan elemmel utal Trianonra, a Trianonról megjelent kiadványok sem szólnak Szeged korabeli emlékeiről, mint például a trianoni kapuról.³⁶

*A Dóm tér architektonikus világa lehet, hogy nem több, mint egységes architektúra értelmes eltérésekkel; történelmi előképek reminiszenciája, történelmi séma átformálva, megújítva; román elemek, gótikus kimunkáltság, barokk palotahomlokzat leegyszerűsítve, sajátos, szinte laza fegyellemmel és romantikus részletekkel ráterítve a három térfalra, stílusvilágában semlegessé és bizonyos mértékig mégis narratívvá téve a hagyományos formákat és anyagokat.*³⁷

Rerrich Béla, amint láthattuk 1930-ban közölt információt a kapuról, majd 1932-ben a halála után megjelent *A szegedi templomtér* című könyvben, szintén többször említés történt a trianoni kapuról. Különös, hogy Bálint Sándor 1959-ben a *Szeged városá*-ban meg sem említi a kaput. Varga József 1976-ban, *A szegedi Dóm tér*-ben csak *Az árkádok kovácsoltvas kapujáról* írt.³⁸ A rendszerváltás után sem változott tulajdonképpen a kapuról kialakult kép: időnként írnak róla, de ennél több figyelem ma sem fordul felé.

*Az irredentizmusnak volt még más kifejezési formája is városunkban. Ide kell sorolnunk a Dóm téri árkádsort nyugati oldalon lezáró kovácsoltvas díszkaput, amelyet minden év június 4-én, – a trianoni béke aláírásának napján – zárva tartanak.*³⁹

34 Bálint Sándor: *Szeged városa*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1959. 138–139.

35 Péter László: Klebelsberg Kunó velős mondásaiból. In Zombori István (szerk.): *Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete*. Szeged, 1995. 138.

36 Zeidler Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Budapest, 2002. Teleki László Alapítvány.; Boros Géza: Trianon köztéri revíziója 1990–2002. In *Mozgó Világ* 2003. február. 3–21.; Póty János: *Az emlékeztetés helyei. Emlékművek és politika*. Budapest, Osiris, 2003.; Zeidler Miklós: Nagy-Magyarország, Trianon, revízió. A revíziós gondolat hatása a magyarországi városképekre (Forrásközlés). In *A „trianoni emlékezet” városai*. Limes, 2005. 1. 69–105.; V.ö Irredentizmus a köztereken és az ünnepeken. In Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, 2009, Kalligram, 192–229.; Szeged és a Dóm tér korabeli emlékeiről a várpalotai Trianon Múzeumban sem látható dokumentum.

37 Vámosy Ferenc: Utószó a könyvről, a korról és a műről. In Régi-Rerrich Béla: *A szegedi Templomtér*. (Hasonmás-kiadás) Szeged, 2002, PressKontakt, 111.

38 Varga József: *A szegedi Dóm tér*. Szeged, 1976, Szegedi Nyomda, 19.

39 Tóth Attila: Az emlékművek mint a nemzettudat és a hatalom propaganda eszközei. Emlékmű-

Annak ellenére, hogy a trianoni kapu a déli homlokzat emlékműve a *Szeged szobrai és muráliái* című könyvben sem található semmi a kapuról, a Dömötör-torony *Az Élet kapujá-*ról viszont olvashatunk részletesen.⁴⁰ Fenti szerző, Tóth Attila 2009-ben jelentette meg a *Nemzeti Emlécsarnok* című könyvét, amelyben említés szintjén a trianoni kapuról is szó esik és egy kép is látható ezzel a felirattal: *Trianoni kapu napjainkban felül Glattfelder Gyula püspöki címere.*⁴¹

Az alkotók és a '30-as évek szerzői számára teljesen világos lehetett, hogy a kapu mit is szimbolizál. Akik a későbbiek során írtak a térről, mint például Bálint Sándor, valószínűleg azért nem foglalkoztak a kapu szimbolikájával, mert akkor ezzel a kapu sorsát pecsételték volna meg vagy, mert csak egy egyszerű vaskapunak vélték. Amint láthattuk a rendszerváltás utáni kiadványok szerzőinek a figyelmét sem keltette fel a kapu, annak ellenére, hogy ismert volt a neve. Most tehát itt a lehetőség és az idő, hogy azt részletesen elemezzük. Minket éppen ezért az érdekel, amit a kortárs Kertész K. Róbert írt Rerrichről, hogy *a tudatosan választott építési anyagnak súlyos, anyagias realizmusába költészetet, elvontságot, magasabbrendű lelkiséget, egyszóval igazi művészetet tudott önteni!* De melyek ezek? Hol és miben nyilvánulnak meg? Jogosak lehetnek ezek a kérdéseink, mert az építészeti leírásokban nem találhatóak ilyen megjegyzések, összefüggések!

A püspöki palota homlokzatán a bélietes kapu és a felette elhelyezett szintén bélietes „rózsaablak” egy középkori templom kapuzatára emlékeztetnek. A fehér kőből – és nem pedig téglából – épült torony egy kissé kiemelkedik a homlokzati fal síkjából, tekintettel a mellette lévő Szent Gellért kapura. A trianoni kaput Rerrich tulajdonképpen központi helyre tette, ha az egykori Gizella-térről nézzük a homlokzatot; a gyalogos utak itt futnak össze. (2. kép) A Hősök kapuja felől egykor egyenesen erre vezetett az út, amint ez jól látható a régi fotókon. Ma már ez sem így van! A trianoni kapu mellett áll az öt ívből kialakított Szent Gellért kapu, amelyen bármikor át lehet haladni, mert eredetileg nem voltak rajta kapuszárnyak. Csak Trianon napján kell kerülni az arra haladónak, mert akkor a kapu zárva van.

Az így kialakított bástya-torony egy „templom” bejárata tulajdonképpen, amely a Nemzeti Emlécsarnokba, a nemzet nagyjainak templomába, Pantheonjába vezet.⁴²

körkép Szegeden 1876–1944-ig. In *Irodalom- és művészettörténeti tanulmányok*, 1, Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 104.

40 Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráliái. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XX.*, Szeged, 1993, 343.

41 Tóth Attila: *A Nemzeti Emlécsarnok*. Szeged, 2009, Juhász Nyomda Kft., 36. A könyv teljes terjedelmében – http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/szeged/a_nemzeti_emlekcsarnok/ – megtalálható az interneten is a bezárt trianoni kapu képével.

42 A fehér kőből készült torony Reményik Sándor, *Templom és iskola* c. 1925-ben megjelent versének utolsó versszakának mondanójára emlékeztetnek: *Kicsi fehér templomotokba / Most minden erőök tömörülnek. / Kicsi fehér templom-padokba / A holtak is mellétek ülnek, / A nagyapáink, nagyanyáink, / Szemükbe bízthatás vagy vád: / Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!* A Dóm tér egyszerre templom és iskola.

A trianoni kapu nem más, mint a pályázatban előírt déli homlokzat emlékműve, amely egyben a tér vagy, ahogy Kertész K. Róbert nevezte, *a magyar feltámadás székhelyé*-nek bejárata is! (3. kép)⁴³

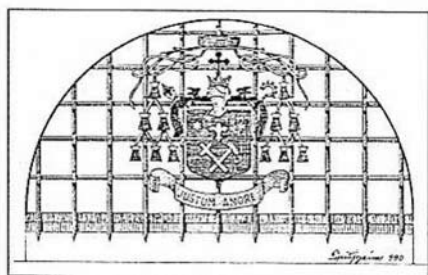


2. kép



3. kép

Folytatva ezt a gondolatmenetet megállapíthatjuk, hogy a kapu, amelyet Glattfelder püspök címere díszít és a fenti „rózsaablak” biztosan összetartoznak: mintázatuk, a vas-rács méretei megegyeznek (3., 6. kép), ill. ez az összetett motívum, azaz a kapu és a kör alakú ablak – diadalívек – a tér más részein is többször előfordulnak. A lunettában látható püspöki címer nem közepén van, minimálisan tehát aszimmetrikus az elhelyezés (5. kép). A *Csongrád megye építészeti emlékei*-ben közöltek egy rajzot a lunettáról, mégpedig hibásan. Ezen a képen a püspöki címer pontosan közepén látható (4. kép). Köszönhető ez annak, hogy a rajz egytel kevesebb függőleges vasrudat ábrázol a lunettában: 11 db van, annak ellenére, hogy az valójában 12 db-ból áll.⁴⁴



A téregyüttes püspöki címeres kapurácsa

4. kép



5. kép

⁴³ Az árkádokba vezető rácsos kapu, a püspöki palota, a szeminárium, a gyógyszerészeti intézet ajtóit mind egymástól eltérő megoldásukkal lepnek meg. Ybl Ervin: *A szegedi templom-tér épületeinek iparművészeti értékei*. In *Magyar Iparművészet*, XXXV. Évf. 1932, 25.

⁴⁴ Tóth Ferenc (szerk.): *Csongrád megye építészeti emlékei*. Szeged, Csongrád Megyei Önkormányzat, 2000. 376.

A rácsos kapu becsukott állapotában akár egy börtönajtóhoz is hasonlítható, amelyen át lehet látni. Feltehetjük a kérdést, hogy miért ilyen sűrű a rácsozat? Egyszerűen csak Rerrich Béla nevezte el trianoninak ezt a kaput? Vagy ennél többről van szó? Nézzük meg a kaput zárt helyzetben! Vizsgáljuk meg, hogy mit láthatunk?

Becsukott állapotában a kapura tekintve elsőként kirajzolódik egy „T” betű azáltal, hogy a kapu két szárnyból áll: amikor a két szárny becsukódik, akkor a vízszintes keresztvas középen kiegészül két függőleges, azonos szélességű vaslemezzel, amelyek együtt már egy „T” betűt alkotnak. A függőleges és vízszintes vaslemezek azonos szélességűek, ezért egy szabályos „T” betű formálódik.⁴⁵ A kapu zárt, alsó részén, 20 db csúcsára állított üres négyzet látható, ami utalhat az évszámra (7. kép). A két motívum együtt egymást erősítik: Trianon – 1920.



6. kép



7. kép



8. kép

Rerrich leírásából tudjuk, hogy a kapu csak június 4-én lesz zárva, ami azt jelenti, hogy a kapu üzenete is csak erre a napra vonatkozik. A „T” betű és a 20 db négyzet arra ösztönöz, hogy foglalkozni kell a kapu többi „díszítő” elemével, ajánlatos tehát megvizsgálni a rácsozatot is. Miért ilyen sűrű a rácsozat szerkezete? Mit jelképeznek a rácsozatok?

A 10–10 üres csúcsára állított négyzet felett 4–4 db kovácsoltvas, szintén csúcsára állított kisebb méretű négyzetgúla látható, amely összefüggésbe hozható a kapuszárnyak vasrácsaival, mivel azok is négy oszlopban vannak elrendezve. A függőleges és a vízszintes vasak 40-szer keresztezik egymást és tulajdonképpen 40 db négyzetgúla jön létre a vasak keresztezési pontjaiban egyik és másik szárnyon is! Amennyiben elfogadjuk, hogy az alsó 4 és a felső 40 elem összetartozik, akkor 44–44 pont, összesen 88 pontunk lesz. A szárnyak találkozási pontjainak törvényszerűségeit alapul véve

⁴⁵ Mivel a kapu viszonylag kisméretű, lehetőség lehetett volna arra is, hogy az ajtó csak egy szárnyból álljon, ahogyan ez az Élet kapujánál is látható, akkor viszont túl feltűnő lett volna, ha egy „T” betűt akartak volna benne elrejtetni, illetve elhelyezni.

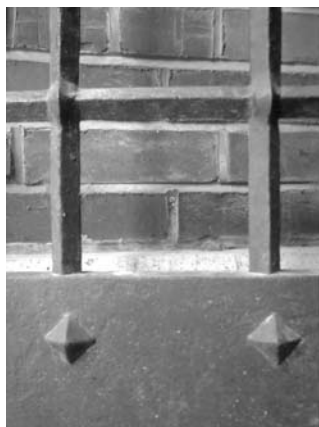
a számítást a lunettában is el kell végezni sorról-sorra. Az eredmény: 12–10–10–8–4, azaz itt is 44! Eddig összesen háromszor negyvennégy pontunk van, összesen tehát 132. A számítást itt még nem fejezhetjük be, mert a rácsos rózsaablak, amely része a toronynak – szintén a kapuhoz tartozik mintázata miatt is –, annak pontjait is meg kell számolnunk. Az eredmény: 2–4–6–6–4–2, azaz 24 db pont. Becsukott állapotában a kapu összes pontjainak a száma 156! Tehát százötvenhatszor keresztezik egymást a függőleges és a vízszintes vasszárak, 156-szor hatol át a vas él a vas élen. Mire utal ez a szám és mit szimbolizál?

Ha figyelembe vesszük azt, hogy január 1-től június 4-ig hány nap telik el egy évben, akkor azt láthatjuk, hogy 31–28–31–30–31 és még 4 nap, összesen tehát 155. A két szám különbsége csak 1. Ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy 1920 szökőév volt, ami azt jelenti, hogy ebben az esetben a február nem 28, hanem 29 napos, akkor a végösszeg 156 lesz! Megállapítható tehát, hogy a kapu rácszatának „sűrűsége” nem véletlenszerű, hanem egy tudatosan megszerkesztett, olyan mérnöki munka, amely allegorikusan a trianoni béke napját (19)20. június 4-ét rejtj magában!!! Ismertek a korban gyakran használt plakátok, amelyen a történelmi Magyarország látható keresztre feszítve, szeggekkel átütve, töviskoronával! Itt is ezt láthatjuk, csak most más módon, művészien, allegorikusan úgy, ahogy Kertész beszélt Rerrich művészetéről.

Pontokról beszéltünk a fenti kalkuláció során, de valóban csak pontokról van szó? Ha megvizsgáljuk a téren látható vasrácsok szerkezetét, akkor azt láthatjuk, hogy több forma is létezik, amelyek ismétlődnek: vannak vízszintes és átlósan kialakított rácsok. Ami még ennél is figyelemre méltóbb az, hogy a vasrudak különböző módokon – éllel és felülettel – keresztezik egymást. Van olyan, amikor az egyik vasrúd éllel, a másik pedig felülettel keresztezi egymást vízszintesen és függőlegesen is. Olyan is van, amikor felület a felülettel (11. kép), és van olyan, mint például a trianoni kapu rácsa, amikor él találkozik éllel, aminek az a következménye – szemben az előző kettő esettel –, hogy a keresztpontoknál egy gúla alakú forma képződik, mivel a kovácsoltvas rudak átmérője



9. kép



10. kép



11. kép

négyzetes. Ebből a gúlaformájú fejkéből látható a kapu alsó két részén 4–4, azaz 8 db (10. kép). Véleményünk szerint nem mások ezek, mint szegek fejei. Hogy szegekről lehet szó, azt a lunettát záró, függőleges vasalások végei is jelzik, ugyanis 12 db hegyesre kovácsolt csúcsban végződő vasrúd látható (9. kép).

Az ablak és a kapu teljes felületén a kereszteződések 156-szor ismétlődnek meg. Minden kereszteződés egy szeget, minden szeg pedig egy napot jelent! A vasrács egyúttal a töviskoronára is utalhat, vagyis egy olyan elemről van szó, amellyel a Hősök kapuja kapcsolódik a trianoni kapuhoz (28. kép). A Hősök kapuján a katonák által átszakított trianoni töviskorona látható. A kapu nemcsak nevében trianoni tehát, hanem szimbolikájában is, magában hordozza Magyarország keresztre feszítésének, az országunk elszigetelésének, bezárásának napját: 1920. június 4.-ét! A szegekkel átütött, tövissel megkoronázott, Trianonban keresztre feszített ország képe ismert a korabeli plakátokról (13., 14. kép).⁴⁶



12. kép



13. kép



14. kép

Az köztudott, hogy a Dóm a 900 éves csanádi püspökség és az 1879-es árvíz 50 éves évfordulójára készült, miközben a másik két jelentős eseményről a kutatók gyakran megfeledkeznek. A tér a Dóm előtt – egyszer – ugyanis a trianoni béke 10. évfordulójának évében készült, amit akkor nem kellett hangsúlyozni, mert mindennapi téma volt. A kapu a püspöki rezidencia homlokzatán helyezkedik el, a Temesvárról elűzött Glattfelder püspök számára pedig Trianon a személyes megaláztatást jelentette. A püspökség Temesvárról és az egyetem Kolozsvárról a trianoni béke miatt került Szegedre. Ez a kapu egy olyan emlék tehát, amely a tízedik évforduló évében készült Szegeden, mivel addig trianoni emlékmű még nem volt a városban. Országzászlót is

46 Az allegorikusan ábrázolt trianoni emlékművön érezhető Reményik Sándor versének, a *Gyűrűt készítették...gondolatai* is: *Egy gyűrűt készítették, feketét / Acélból, dísztelent, keményet, / És a dátumot belevésétem / Hadd érezzem az ujjamon, hogy éget, / S jusson eszembe, hogy az életem / Egy kockára tettem föl mindenestől! / Június 4. 1920.: / Én megállok e sírkő-dátumon. / Én nem megyek egy lépést se tovább. / Eszembe jutnak Nyugat népei, / A gög, a hitszegés, a csalfaság! / A társtalanság komor bélyege / A megaláztatott, széttéptett hazán, / Mohács, Majtény és Vilégos: / Neuilly és Versailles és a Trianon!*

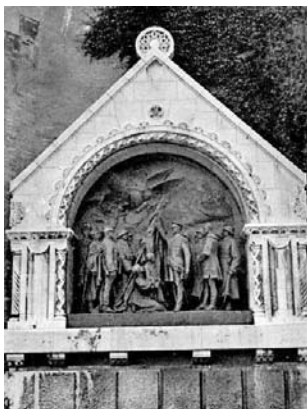
csak később, 1933-ban állítottak az Árpád téren.⁴⁷ De tízedik évforduló volt 1930 abban a tekintetben is, hogy Horthy Miklóst kormányzóvá választották. Mielőtt Horthy kormányzó lett, előtte Szegeden is tevékenykedett, mint hadügyminiszter. Itt kezdte el szervezni a Nemzeti Hadsereget, melyet akkoriban a háború utáni konszolidáció első lépéseinek tartottak. A trianoni kapuhoz Alsóváros felől, a Boldogasszony sugárútról jutunk el! A Nemzeti Hadsereg pedig Alsóvároson szerveződött!⁴⁸ A Dömötör-torony város felé eső oldalán volt Zala György domborműve, amely Horthy Miklós fogadalmát ábrázolta. Ezt az emlékművet is 1930-ban avatták fel a kormányzó jelenlétében.⁴⁹ Szeged volt az eredője az újjászületőben lévő országnak, az újjászülető országnak pedig szimbóluma lett az épülő Dóm és a tér. A tér kifejezi a célt is: az ország egykori területi integritásának helyreállítását, amelyre a kormányzó itt tett fogadalmat a dombormű szerint. A Dömötör-torony pedig nem más, mint a Klebelsberg által meghirdetett eszmei tervpályázat templommal szemben lévő emlékműve:

A tér közepén és esetleg a templommal szemben emelendő középület homlokzatán díszes kút vagy emlékmű – pl. hősök szobra – találna méltó helyet.

A torony tehát minden elvárásnak megfelel: ábrázolja a hőseket, Horthy Miklós esküjét és a Nemzeti Hadsereg megszületését (15., 16. kép) és egyben egy kút is, mivel a tornyot belül keresztelőkápolnává alakították ki, amelyhez a kutat Klebelsberg kultuszminiszter adományozta,⁵⁰ bejáratát, az Élet kapuját – a feltámadt Krisztust szimbolizáló kőbárány-nyal – pedig Rerrich Béla tervezte. A kapu már az 1928-as tervrajzon is látható (17. kép).



15. kép



16. kép



17. kép

47 Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráliái. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XX.*, Szeged, 1993, 195.

48 Zombori István: *Horthy, Zadravec és Szeged (1919)*. In Miklós Péter (szerk.): *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról*. Szeged, 2010, Belvedere, 171–181.

49 Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráliái. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XX.*, Szeged, 1993, 190–191.

50 Ibid. 345.

A fenti célra, a területi integritás helyreállítására utalnak a vármegyék címerei is. Noha mind a 63 címernek elkészültek a helyei, csak azon vármegyék címerei kerültek ki a homlokzatra, amelyek egészben vagy részben Magyarországon voltak/maradtak (10+15). A hiányzó, azaz az elveszített területeket szimbolizáló címerek akkor kerültek volna a helyükre, amikor azok visszakerülnek Magyarországhoz.⁵¹ Ez pedig csak úgy valósulhat meg, ha a revíziós politika, amire Horthy Miklós felesküdt, sikeres lesz. A tér tehát a területi integritást, ezzel együtt az igazságtalan békét és az ebből fakadó revíziót is szimbolizálja. 1919-ben meg kellett állítani az ország további szétdarabolódását, azaz helyre kellett állítani a rendet és amennyire lehetett az egységet.

1930-ban, a dóm téri építkezés volt az első valóban országos jelentőségűnek mondható munka a háború utáni Magyarországon! Ezzel az épületegyüttessel is elő akarták segíteni az építetők a kis ország feltámadását.

Csodálatos tíz esztendő. Amikor mindenféle hősi temetőket kellett öntözni, a legkisebb falvakban is hősi szobrokat emelni, egy új hősi korszakot teremtettek meg az élők, romok eltakarítása, sorvasztó esztendők hiányainak pótlása mellett, tengernyi küzdelem közepette a kultúrának annyi új alkotásával, amennyit valaha a béke korában, boldogabban, de kevesebb fantáziával, tíz esztendő terméséül még elképzelni sem tudott volna a vidék. A munka megkezdése dacos hadüzenet volt azoknak, akik az összeomlásunkat várták, és a tíz év utáni számvetés nagy magyar diadal. Ötvenöt vidéki város hősi küzdelme megtermékenyítve egy olyan napsugárral, amely igazán „felülről jött”. Felülről, a kormányzat műhelyéből: kezdeményezéssel, útmutatással, s az akció és irányítás tetejére az alkotások olyan hatalmas komplexumával, amely a tíz esztendő alatt a kultúra új honfoglalását jelenti a vidék számára.⁵²

A téren, ill. az épületen többször előkerül díszítőelemként a vasrács. A rács azon kívül, hogy funkcióval rendelkezik és dekorációs elem, egyben szimbólum is, amely a trianoni kapura, átvitt értelemben a trianoni Magyarország állapotára utal! A kapu motívuma ismétlődik meg más esetben az épület belső részeiben is: árkádok, ajtók, ablakok és korlátok (18., 19., 20. kép).

Azzal, hogy a tér négyzet alakú, amely egy hatalmas kerengőhöz hasonlítható a tökéletesség, egészség, teljesség szimbóluma, átvitt értelemben pedig a történelmi Magyarország egészségét, egykori országunk teljességét, nagyságát is kifejezi. Erre utalnak a vármegyecímerek is. Valóban elmondható, hogy nagyon egyszerű terv alapján készült el a tér. Nincsenek tulajdonképpen tornyok sem, amelyek magasan kiemelkednének a homlokzatok síkjából, nincsenek felesleges díszek, mindenhol szimbólumok láthatóak. Ez a puritán egyszerűség, amely az egész épületegyüttest jellemzi a középkorias trianoni kapu felett kialakított – a Paradicsomot jelképező – „rózsablakkal”, amely a tér más részein is előfordul, leginkább a ciszterek középkori építke-

51 Takács János: Rerrich tere. Egy hasonmás margójára. In *Szeged*, 2003/5. 60.

52 Losonczy Zoltán, A vidéki városok előretörése. In *És mégis élünk. Magyarország 1920–1930*. Budapesti Hírlap Ajándék-albuma, 1931, 156.



18. kép



19. kép



20. kép

zési szokásaira hasonlítanak, amelyet a szigorú célszerűség jellemez.⁵³ A trianoni kapu tulajdonképpen a legdíszesebb elem a homlokzaton köszönhetően a kovácsoltvas rácsozatnak, a lunetta püspöki címerének és egyéb motívumnak. A középkori templom kapuit azért díszítették, mert az Krisztust szimbolizálja, rajta keresztül ismerhetjük meg az Atyát, juthatunk el az Atyához. Ezt az ismert szentírási idézet támasztja alá:

Én vagyok a kapu. Aki rajtam keresztül megy be, üdvözülni, ki-bejár és legelőt talál. A tolvaj csak azért jön, hogy lopjon, öljön és pusztítson. Én azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen. (Jn 10, 9–10)

Ez a puritán eszmeiség ismét összefüggésbe hozható a tervet kezdeményező Klebelsberg kultuszminiszterrel, aki székesfehérvári gimnáziumi tanulmányai után is *mindvégig megmaradt hűségese ciszterci diáknak.*⁵⁴

A tér üzenete pedig ezáltal az, hogy egy ezer éves európai kultúrával rendelkező állam Európa közepén ezer éves múlttal a megalázó trianoni béke miatt szenved, és ettől a kulturális-tudományos intézménytől is megújulását és feltámadását várja.

A szoborcarnokról kiadott ismertetőből körvonalazódik, hogy az alapításkor milyen küldetést szántak az emlékcarnoknak. Kertész K. Róbert szavai pontosan érzékeltetik mindezt:

Ez a Nemzeti Emlékcarnok nem egyéb, mint egy lelki értelemben már is integer Magyarország, mert azt tárja a világ elé, hogy ezek a lánglelkű nagyok az egységes Nagy-Magyarország szülöttei, egy szétszakíthatatlan, nagy egységes kultúra szülöttei, katonái és reprezentánsai!... Tíz esztendővel ezelőtt ez a város volt színhelye a nemzet elhivatott Vezérének erélyes és bölcs új kibontakozásának is, innen áradt szét az új nemzeti hit és reménység, illő hát, hogy ez a Nemzeti Emlékcarnok itt hirdesse a jelen és a jövő

⁵³ Dr. Guzsik Tamás: *Szakraális terek funkcióelemzése II. – Nyugati középkori liturgiák és építészetük.* Budapest, 1988, Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti és Elméleti Intézet, 42.

⁵⁴ Várszegi Asztrik: Klebelsberg és az egyház. In Zombori István (szerk.): *Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete.* Szeged, 1995, 11.

*magyarjainak a nagyszerű múlton keresztül a bizalommal várt és biztosan eljövendő jobb magyar jövőndőt.*⁵⁵

A trianoni kapun áthaladva, az első szoboremlék egy pietà, amely Ohmann Béla alkotása. A szobrot Rerrich Béla adományozta Glattfelder Gyula püspöknek az építkezések végén (21. kép). Feltételezhetjük, hogy itteni elhelyezése sem véletlenszerű, ugyanis a pietà magában hordozza és felerősíti a fenti üzenetet, mivel ez a történet a nagypéntek liturgiájához tartozik. Egy olyan különleges ábrázolása ez a nyugati, katolikus lelkiségnek, amely a XIV. századból származik, a devotio modernának köszönhetően alakult ki és terjedt el mindenütt Európában. Egy olyan összetett szimbólumról van szó, amely egyszerre jeleníti meg a karácsony és a húsvét üzenetét: a keresztről éppen levett, értünk áldozatot vállaló megtestesült – megérintható, megfogható – halott Krisztus; a megtestesült, de halott isteni Ige látható itt! Egyik legrégebbi nyelvemlékünk épp az ómagyar Mária-siralom.⁵⁶ Történelmünk során a pietà-ábrázolások közül a sasvári pálos monostor szobra – Patrona Hungariae, Trianon óta Szlovákia patrónája, Patrona Slovaciae – Magyarország jelképévé vált.⁵⁷ A sasvári kegyhelyen 1564 óta tisztelték a Fájdalmas Szűzanyát, majd 1733-tól a pálosokra bízták a kegyhely gondozását.⁵⁸ Ez az ábrázolás viszont a pálosoktól is ismert, ugyanis római templomuk, a Santo Stefano Rotondo bazilika, amely 1454-től került a rend birtokába, a Szent Szűz tiszteletére lett felszentelve. A bazilika bejáratának lunettájában pedig Michelangelo híres pietà-ját láthatjuk megfestve. Ez a festmény is a XVI. század közepén készült.⁵⁹ Valószínűsíthetjük épp a római emlék miatt, hogy ilyen ábrázolások idehaza is léteztek a pálosoknál, csak ezek sajnos elpusztultak. A pietà-ábrázolás összefüggésbe hozható az ország Mohács utáni pusztulásával, a szétszakítottsággal. A későbbiek során, köszönhetően a pálosoknak, a sasvári pietà másolatokban elterjedt a történelmi ország teljes területén. A Dóm tér szobrát tipologikusan szemlélve, a halott Krisztus itt a legyőzött Magyarországot szimbolizálja, amelynek feltámadását várják. A 20-as, 30-as évek gyakran használt szlogenje volt többek között a *Nagypéntek nélkül nincs feltámadás*, vagy a *Hiszek Magyarország feltámadásában*.⁶⁰ A halott fiát oltalmazó Mária szobor

55 Kertész K. Róbert: A Nemzeti Emlékcarnok szimbóluma. In Rerrich Béla: *A szegedi Nemzeti Emlékcarnok*. A Szegedi Szemle Kiadása, Szeged, 1930. október

56 Valószínűleg a XIII. század végéről származik, és 1923-ben fedezték fel. V.ö. Vizkelety András: Ómagyar Mária-siralom. In Madas Edit (szerk.): *„Látjátok feleim...” Magyar nyelvemlékek a kezdettől a 16. század elejéig*. Budapest, 2009, Országos Széchényi Könyvtár, 226–227.

57 Bálint Sándor – Barna Gábor: *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Budapest, 1994, Szent István Társulat, 343.

58 Aczél László Zsongor – Legeza László – Szacsvey Péter – Török József: *Pálosok*. Budapest, 2006, Mikes Kiadó, 32.

59 Horváth Gábor, A római Santo Stefano Rotondo bazilika pálos emlékei. In Sarbak Gábor (szerk.): *Decus solitudinis. Pálos évszázadok*. Budapest, 2007, Szent István Társulat, 605.

60 Szeged költője Juhász Gyula *Trianon* című versében többször is utal a feltámadásra: *Trianon gyászos napján, magyarok, / Testvéreim, ti szerencsétlen, átkos, / Rossz csillagok alatt virrasztva járók, / Ó, nézzetek egymás szemébe nyíltan / S őszintén, s a nagy, nagy sír fölött / Ma fogjatok kezét, s esküdjetek / Némán,*

abban a tekintetben is eltér a hagyományos pietà ábrázolásoktól, hogy Mária köpenye is jelentős szerepet kap az ábrázoláson, amely szintén arra utalhat, hogy Mária nem csak fiát siratja, hanem védi is azt.⁶¹ Ez a gondolat ismert már korábról is, ugyanis Herczeg Ferenc vezetésével 1926 végén megalakult a Magyar Kálvária Nagybizottsága és Végrehajtóbizottsága, amely a Gellért-hegyen egy nemzeti zarándokhely kialakítását vette tervbe. Az utolsó stáció a Golgotán szenvedő Krisztust – Magyarország – és Máriát – Patrona Hungariae – ábrázolta volna az Árpád-ház szentjeivel együtt. A terv csak szerényebb kivitelben valósult meg Sátoraljaújhelyen.⁶²

Ha alaposan megnézzük a halott Krisztus arcát, akkor annak arcvonása a Szent László hermára emlékeztetnek.⁶³ A hasonlóságra leginkább a haj állása és kidolgozása utalhat (22. kép). A szent ismert falképciklusainak záró jelenete általában az úgynevezett pihenés vagy fejbenezés, amikor Szent László, miután egy duellum során legyőzte az ellenséges kunt, a megmentett lány ölébe hajtja fejét. Mivel Szent László az ország védőszentje és egyben a magyar határok védelmezője, ebben az esetben a halott test, azaz a „magyar” pietà, az ország megbontott területi integritására is utalhat. Ismert szlogenek voltak a *Mindent vissza vagy az Így volt, így lesz!!!*



21. kép



22. kép

csupán a szív veréseivel / S a jövődö hitével egy nagy esküt, / Mely az örök életre kötelez, / A munkát és a küzdést hirdeti, / És elvisz a boldog föltámadásra.

61 A köpenyes-pietà ábrázolásra Gyertyános Éva hívta fel a figyelmemet, akinek segítségét ezúton is szeretném megköszönni. A szobor talapzatán olvasható a szerző neve és az évszám: OHMANN - 1931. Mária mellett egy fiatal, álló férfit és egy fiatal, térdelő nőt láthatunk, akik Mária köpenyét tartják. Mindketten szentek, amelyre az aureola utal. Hogy kik lehetnek, arra sajnos eddig még nem sikerült adatot találni.

62 Zeidler Miklós: Nagy-Magyarország, Trianon, revízió. A revíziós gondolat hatása a magyarországi városképekre (Forrásközlés). In *A „trianoni emlékezet” városai*. Limes, 2005. 1. 76–77.; Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, 2009, Kalligram, 212.

63 Szent László a pietához, ill. a hermához hasonló hajkoronával a Hősök kapuján is látható.

Az új magyar határokról 1920. január 18-án a 8 Órai Újság így írt:

Elvégeztetett a mi sorsunk. Acélkesztyűs vasmarok megragadta Magyarországot, összeroppantotta az ősi határokat s a világ legszerencsétlenebb nemzetét belepréseli régi hazájának ötödrézsébe. És még meg kell köszönnünk, amiért megengedte, hogy felsikoltó és tiltakozó jajszavunkat elmondhassuk magas színe előtt. Párisban elővettek egy térképet, belerajzoltak egy szeszélyes, értelmetlen vonalat és rámondták: ez lesz Magyarország.

A „magyar pietà”, amint láthatjuk, allegorikusan fejezi ki a legyőzött és az elvesztett ország fájalmát. Budapesten épp ebben a korban, 1929-ben készült el Kertész K. Róbert a nemzeti hősök országos emlékköve is a mai Hősök terén, amelynek feliratai között van utalás az ősi határookra: *1914–1918 és Az ezeréves határokért.*⁶⁴ Ezt az emlékkövet viszont a háború után a revizionista felirat miatt elbontottak és csak később helyezték el újabb emlékművet az '50-es évek közepén.

A trianoni kapu előtt áll 1930 óta II. Rákóczi Ferenc fejedelem szobra is. Rerrich Béla közleményéből tudjuk, hogy az áthelyezés szintén Klebelsberg kultuszminiszter kezdeményezésére történt.⁶⁵ A kérdés csak az, hogy mit, esetleg kit szimbolizál a Nagyságos Fejedelem, és hogy miért helyezték át? A szobor talapzatán látható a szabadságharc kiáltványának híres szavai, melyek Trianon mondanivalójához is kapcsolhatóak. A trianoni kapu szimbolikája és a Rákóczi szobor kiáltványának üzenete tartalmilag hasonló, azaz a *Recrudescunt inclytæ gentis Hungariæ vulnera*,⁶⁶ a híres Magyarország sebei – Trianonban is – ismét felszakadtak! A cél pedig: a *Cum Deo pro Patria et Libertate!*⁶⁷ 1919. november 16-án, amikor Horthy Miklós a Nemzeti Hadsereg élén bevonult Budapestre, este az Operaházban díszelőadást rendeztek. Az előadáson a Himnusz, a Szózat, valamint a Rákóczi-induló mellett a Bánk bánból és a Hunyadi Lászlóból is hangzottak el részletek.⁶⁸ A korabeli sajtóban – *Új Somogy*, 1919. november 16. – Horthy Miklóst a magyar történelem nagyjai között, mint például Rákóczi, említik:

Ő az, akinek neve már életében ott ragyog a glóriás nemzeti daliák sorában, akit ma magyar rónák, dombok és erdők daloló fiai Hunyadiakkal, Rákócziakkal, Bethlenekkel,

64 Benda Borbála – Cieger András – Dedinszky Zsófia – Kiss Réka – Osvai Katalin – Séra Júlia: *Hazának... A hazaszeretet nagy képeskönyve*. Budapest, 2007. Századvég Kiadó, 328.; Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, 2009, Kalligram, 219–220.

65 A püspöki rezidencia előtti tér szépségét nagyban emeli a II. Rákóczi Ferenc szobra, amelyet gróf Klebelsberg javaslatára ide helyezett Szeged városa előbbi helyéről, a Széchenyi-térről. A szobor Vastagh György műve. Rerrich Béla: Adatok a szegedi fogadalmi templom-térhez és a Nemzeti Emléksarnokhoz. In *Szegedi Szemle. Városfejlesztési Hetilap*, Szeged, 1930. december 24. III. évf. 25. szám, 19.

66 A szobor talapzatán Rákóczi Ferenc 1704. június 7-én Munkácson kiadott kiáltványának kezdősora olvasható latinul.

67 Kölcsy szavai megelevenednek a Rákóczi hajh c. versből: *S ledölt országok hamvain / Egy szép hon támad fel, / Mely lelket tölt, mely szívet ráz / Neve zengésivel.*

68 Romsics Ignác: Kultusz és ellenkultusz. Horthy Miklós. *Rubicon*, 2007/10, 8.

*Bocsikaiakkal, Kossuthokkal és Toldi Miklósokkal együtt emlegetnek, s akit azokkal egyenlő megbecsülésben zárnak szíveikbe.*⁶⁹

A forradalmi időszakot követően, a Trianoni béke aláírása után 1921. július 11-től jelentek meg az újjáépülő Magyarország első fém- és papírpénzei, amelyek keltezése 1920. január 1-je volt, s 1926-ig voltak forgalomban.⁷⁰ A pénzeket Helbing Ferenc tervezte. A 10 koronás esetében a Lánchíd látható, háttérében a budai Várhegy a királyi palotával. A 20 koronáson a budai Mátyás templom a Halászbástya és Hunyadi János szobra van, az 50 koronáson II. Rákóczi Ferenc, a 100-on Mátyás király, az 500-as címleten Árpád vezér, az 1000 koronáson – az 1000 éves államot szimbolizáló – Szent István, az 5000 koronáson „Hungária” mellképe, a 10000 koronáson pedig Szűz Mária, „Patrona Hungariae” látható.⁷¹ A pénzeken ábrázolt történelmi helyszínek és szereplők az ország revizionista politikájának kifejezői. Jóval később ugyan, de az 1938-tól, majd a második világháború alatt visszaszerzett területek emlékére kiadott érméken a Felvidék esetében – északot – Rákóczi fejedelem szimbolizálja, Erdélyt – keletet – Mátyás király, a Délvidéket pedig Hunyadi János jeleníti meg.⁷² A négy égtájt szimbolizáló alakok közül hiányzik a nyugatot jelképező! Éppen ezért valószínűsíthető, hogy a koronákon ábrázolt képek közül a Lánchíd építője, az országot fejlesztő Széchenyi István révén, az elszakított nyugati határookra is utalhat.⁷³ Az elszakított nyugati részekről nem került vissza terület 1920 után Magyarországhoz, így tehát emlékérem sem készült, ami igazolhatná a feltételezésünket. Később, amikor már pengő lesz Magyarország fizetőeszköze, Széchenyi István lesz látható az 5 pengős előoldalán, a másik oldalon pedig a Lánchíd.⁷⁴ A híd az ország fejlődésének és a nyugati kultúrához való tartozásunk szimbóluma, Széchenyi pedig Klebelsbergnek köszönhetően a két világháború közötti ország eszmeiségének az alapja. Mindketten hitték, hogy *Magyarország nem volt, hanem lesz*. Ez az egész klebelsbergi kultúrpolitika lényege. Széchenyi gondolata valósult meg a Nemzeti Emlékcsarnok létrehozásakor is, ahol megtalálhatóak a fent említett történelmi személyiségek. Mire a pénzek – koronák – forgalomba kerültek már álltak a budapesti Szabadság téren az elszakított országrészeket szimbolizáló szobrok, melyeket 1921.

69 Tubrucz Dávid: Az új Árpád honfoglalása. Horthy-naptár a magyar nemzet újjászületésének emlékére, *Rubicon*, 2007/10, 20–21.

70 Molnár Péter: *A korona pénzrendszer bevezetése, megszilárdítása és bukása, különös tekintettel Magyarországra (1892–1925)*. Budapest, 2011, Svájci Egyesült Kft., 148.

71 Leányfalusi Károly – Nagy Ádám: *Magyarország fém- és papírpénzei 1892–1925*. II. kiadás. Szeged, 1989, 37–100. Megjelent még 1924-től a 25000 koronás is, melyen Szent László király volt ábrázolva.

72 A délvidéki emlékérem hátoldalán a két kormányzó, Hunyadi és Horthy címerei is láthatóak az ország címere mellett. Makai Ágnes – Héri Vera: *Kitüntetések*. Budapest, 1990, Zrínyi Kiadó, 183., 230.

73 Rákóczi Ferenc és Széchenyi István a később bevezetett pengőkön is szerepelnek. Sőt Rákóczi a háború utáni korszakot, majd pedig a rendszerváltást is megélte, mivel korábban az 50 forinton, ma pedig az 500 forinton látható. Rákóczi tehát 1920 óta folyamatosan szerepel a magyar pénzeken rendszerektől függetlenül.

74 Széchenyi István fő művének a Lánchidat tartották, amelyet ő készen nem is láthatott. V.ö. Gödölle Mátyás: Hídon át az országért. In *Széchenyi világa*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2010. 34–35.

január 16-án avattak fel. Az ünnepi szónokok között ott volt Zadravecz István tábori püspök is, aki megeskette a tömeget arra, hogy *addig nem nyugszunk, míg Északkal, Déllal, Kelettel, Nyugattal nem egyesülünk*.⁷⁵ Ő volt a „szegediek” spirituális vezére, aki Horthy Miklóst második Hunyadi Jánosnak, saját magát pedig második Kapisztrán Jánosnak tartotta. Neki tulajdonítható, hogy a Nemzeti Hadseregéből létrejött Magyar Királyi Honvédség védőszentje Kapisztrán Szent János lett.⁷⁶ Kapisztrán, Zadravecz és Horthy Miklós láthatóak a Hősök kapuján is!

Rákóczi Ferenc lovas szobra a trianoni kapu előtt tehát 1930-ban egyértelműen kifejezi az ország revizionista politikáját, azzal is, hogy a vezérlő- és erdélyi fejedelem sírja a csehek által megszállt felvidéki Kassán van. *Bírnád feledni Kassa szent halottját*, ahogy erről Petőfi révén Juhász Gyula írt.⁷⁷ Mindezek alapján II. Rákóczi Ferenc fejedelem a két világháború közötti Magyarország – a király nélküli királyság – előképe,⁷⁸ a valódi példakép pedig Mátyás király. Míg Rákóczi lovas szobra a Nemzeti Emlécsarnok előtt látható, a Dóm téren – Csanád vezértől eltekintve – csak Mátyás királynak van lovas szobra, tehát nem véletlen, hogy a Rerrich által írt kiadvány címlapján is Mátyás látható (23. kép). A király alakja rendkívüli erőt áraszt, amely kifejezi az ország mindenkori céljait is: a területileg egységes, gazdaságilag, kulturálisan és katonailag meghatározó közép-európai hatalom megteremtését. A legmagasabb állami kitüntetés épp az 1930-ban alapított Corvin-lánc volt.⁷⁹

1930-ban Gömbös Gyula honvédelmi miniszter javaslatára



23. kép

⁷⁵ Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, 2009, Kalligram, 201.

⁷⁶ Cs. Kotra Gyöngyi: *A Kapisztrán-kultusz és m. kir. hadsereg 1920–1945*. História 2006/02. http://www.historia.hu/archivum/2007/0701_10.htm

⁷⁷ Juhász Gyula *Trianon* c. verse 1927. június 4-én jelent meg. *Bírnád feledni Kassa szent halottját. S lehet feledni az aradi őskert Tizenhárom magasztos álmódóját, Kik mind, mind várnak egy föltámadásra*.

⁷⁸ Jelentősen eltérő véleményel rendelkezett Rákóczi Ferencről a korszak gondolkodását meghatározó Szekfű Gyula, aki elítéli a Habsburgokkal szembeni „kuruckodást”. *Átokrul szóltok? Igaz, ilyen fekszik, de nem a hazán, hanem azokon, kik vagy nem őrzik lelkükben elég hűséggel vérünk két palladiumát, nemzetiséget és alkotmányt, vagy nem tudják, vagy nem akarják magukat azon házassági viszonyba elegendőleg belégonodolni, s abban keresni Hunnia felvirágzásának alapját, mely viszonyba iktata minket a sors, melyben t.i. az ausztriai közbirodalomhoz állunk, s melyben, bár akarjuk, bár ne, fel kell lelni szerencsénket*. V.ö. Szekfű Gyula: *Három nemzedék. Egy hanyatló kor története*. Budapest, „Élet” Irodalmi és Nyomda R.T. kiadása, 1920, 44.

⁷⁹ Mátyás kezében nem könyv, hanem egy tekercs, talán egy oklevél látható. V.ö. Tóth Attila: *A Nemzeti Emlécsarnok*. Szeged, 2009, Juhász Nyomda Kft., 63. A tekercs talán utalhat a Corvin-lánc megalapítására, amelynek első díjazottjai a Kárpát-medence – az integer Magyarország – teljes területéről származnak hasonlóan a Nemzeti Emlécsarnok nagyjaihoz. Berzeviczy Albert – Berzevice, Dohnányi Ernő – Pozsony, Herczeg Ferenc – Versec, Hubay Jenő – Pest, Gróf Klebelsberg Kunó – Magyarpécska, Ravasz László – Bánffyhunyad, Gróf Teleki Pál – Budapest, Zala György – Alsólendva, Báró Wlassics Gyula – Zalaegerszeg.

Horthy kormányzó elrendelte, hogy a honvédség csapattestei többek között Hunyadi János, Nagy Lajos király, Rákóczi Ferenc nevét viseljék.⁸⁰ 1930-ban szintén Gömbös Gyula javaslatára a kormányzó elhatározta, hogy a régi ezredtulajdonosi méltóságot is életre kelti, miközben Horthy Miklós elfogadta a szegedi 9. honvédegységezred neki felajánlott ezredtulajdonosi méltóságát.

*Ez az ezred ugyanis a honvédség legrégebbi ezrede, amelynek felállításával kelt életre a Horthy Miklós fővezér alapította nemzeti hadsereg.*⁸¹

Rákóczi Ferencről később regényt is írt a kor legnépszerűbb írója Herczeg Ferenc, mely 1936-ban jelent meg *Pro Libertate* címmel. 1937. május 2-án, a fejedelem halálának 200. évfordulóján, a kiáltvány szövegével állították fel Pásztor János Rákóczi Ferenc lovas szobrát az Országház előtt, amikor már várható volt a revizionista politika első területszerző eredménye.

*Az elmúlt 1937-es esztendő különösen termékeny volt olyan szoborművekben, amelyek mérföldkövekként fogják megállítani a jó hazafit és a kíváncsi külföldit egyaránt. Négy ilyen új szoborművünk van a történelem időrendjében: Julián barátoknak, II. Rákóczi Ferencnek, Hadik Andrásnak és a világháború magyar tüzeirenek emlékműve.*⁸²

A szöveg úgy folytatódik tovább Rákócziról, hogy a *Legnemesebb és legönzettelenebb szabadságharcunk hőse ő, akit mint igaz ügyének bizakodó bajnokát ábrázolt a művész.* A lovas vezérlő fejedelem, bajnok, aki sereget szervezett, aki legnemesebb és legönzettelenebb harcát vívja nemzetéért, mert ügye igaz, tipológikusan nem más, mint Horthy Miklós kormányzó és az ő revíziós politikája. Az ünnepi beszédet, többek között, Hóman Bálint kultuszminiszter tartotta. Mondanivalójában mindvégig érezhető a történelmi párhuzam Rákóczi fejedelem és Horthy kormányzó között, melyet érdemes volna bekezdésről-bekezdésre értelmezni, de erre jelen dolgozatunkban most nem kerül sor. Akár a teljes szöveget is közölhetnénk, mert annyira tanulságos a beszéd szövege, mivel ez nyomtatásban elérhető, ezért csak néhány fontosabb gondolatot emelünk ki.

Egyénisége és nevelése visszatartotta a politikai szerepléstől. De mikor megismerkedett nemzete sérelmeivel és népe szenvedéseivel, habozás nélkül vállalta a reáért nehéz történelmi feladatot, gondos figyelemmel mérlegelte a nemzetközi helyzetet.

A császári abszolútizmus erőszakos kormányrendszere és a török hatalom újabb hódítókísérletei megint időszerűvé tették a magyar nemzetpolitika újra meg újra felvetődő sorsdöntő problémáit, a magyar faj és nemzet fennmaradásának avagy megsemmisülésének végzetes kérdését. A nemzetnek újra választania kellett Kelet és Nyugat, alárendeltség és függetlenség, politikai tagoltság és egység között. Ennek a helyzetnek a

80 vitéz Berkó István: A magyar honvédség. In *És mégis élünk. Magyarország 1920–1930.* Budapesti Hírlap Ajándék-albuma, 1931, 146.

81 Ibid. 146.

82 Perneszy Kálmán: Új szobrok a fővárosban. In *A Pesti Hírlap 1938. évi naptára,* Budapest, 1938. 256–258.

felismerése egy táborba hajtotta az addig különböző utakon is egy célra, a régi magyar hatalom helyreállítására törekvő államférfiakat.

Ismerve a magyar fejedelmi méltóságra történt megválasztásakor és utána követett magatartást, hadseregszervező munkásságát, diplomáciai tárgyalásainak részleteit, alig lehet kétségünk, hogy győzelem esetére – Habsburg-házbeli vagy más választott király uralma alatt – önálló magyar hatalmi koncepció megvalósítását tervezte.

Rákóczi reálpolitikai érzékének legfőbb bizonyítéka hadseregszervező munkássága. A magyar ügy sikerének első és legfontosabb előfeltételét – Zrínyi Miklóshoz hasonlóan – az állandó hadseregben látta, s ezért megvalósította, amit Zrínyi még alig mert remélni, a Mátyás király óta hiányzó önálló nemzeti hadsereget... Ma már tudjuk, hogy a fejedelem nem csak a kezdeményező erőt képviselte a kuruc hadjáratban, hanem őseitől örökölt ösztönös katonai tehetségével kiváló hadvezér is volt.

1790-ben az alkotmányos élet helyreállítása után országszerte újból megszólalt a tárogató és felharsant a Rákóczi-nóta. S mikor a hatalomtól szorongatott nemzet 1848-ban Rákóczi nyomdokain megteremtí a Rákóczi-induló hangja mellett hadbaszálló magyar honvédséget, ihletett költőink – Petőfi és Arany – Rákóczi nevével lelkesítik a népet. Tisztelete a következő félszázadban kultusszá fokozódott: a kiegyezés utáni korszak magyarsága Rákócziban találta meg a szabadságeszme és a nemzeti önkormányzat történeti szimbólumát.

Mi trianoni magyarok az öncélú magyar-politika egyik legnagyobb képviselőjét, a nemzeti függetlenség eszméjének megszemélyesítőjét, a magyar népi gondolat és az osztálykereteket áttörő s a határon innét és túl élő magyarok faji, nemzetiségi, kulturális egységét kifejező, átfogó nemzeti eszme korai hírnökét tiszteljük Rákóczi Ferenccben.

Benne látjuk az élő nemzeti lelkiismeret, a nemzeti önbizalom, a nemzeti áldozatkészség, a cselekvő nemzeti erő és az építő nemzeti akarat megtestesülését, ami nélkül nincs nemzeti élet, – vele eljön a feltámadás!⁸³

A trianoni kapu bezárására, első alkalommal már 1930-ban sor kerülhetett, mivel a Dóm teret 1930 októberében avatták fel ünnepélyesen, Rerrich Béla leírásából pedig tudjuk, hogy az első téglát a mostani püspöki torony alapzatába 1928 novemberében rakta le a tervező azzal, hogy „Isten segítsége legyen a munkán.”⁸⁴ A csonka ország kifejezés annak ellenére is megmaradt, hogy Magyarország 1938-tól több lépcsőben területeket szerzett vissza. Horthy kormányzó visszaemlékezésében található utalás arra is, hogy a területszerző politika első eredményes lépéséig, a felvidéki területek visszacsatolásáig hogyan emlékezett meg az ország Trianonról:

83 Hóman Bálint: Rákóczi Ferenc. In *Hóman Bálint munkái. Magyar Középkor*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1938. 634–638.

84 Rerrich Béla: Adatok a szegedi fogadalmi templom-térhez és a Nemzeti Emléksarnokhoz. In *Szegedi Szemle. Városfejlesztési Hetilap*, Szeged, 1930. december 4. III. évf. 24. szám, 12.

1920. június 4-én, a trianoni szerződés aláírásának gyászos órájában, Magyarországon a lobogókat féllárbóca erszettették. Tizennyolc évig tartott, míg ismét magasba vonhatták őket.⁸⁵

Mindezek figyelembevételével a Dóm tér, azaz a magyar feltámadás székhelye párhuzamba állítható a budapesti Szabadság tér korabeli revizionista emlékeivel, amely szintén Kertész K. Róbert kultuszminiszteri tanácsos ötlete és tervei alapján készült el.

Szabadság tér	Dóm tér
Budapesten látható volt az országzászló.	A szegedi országzászló nem más, mint a két zászlótartó ministráns. ⁸⁶
A zászlórúd esküre emelt kézben végződött, amely Horthy Miklóstra utalt.	A Dömötör-torony oldalában Zala György szobra Horthy Miklós eskütételét ábrázolta.
Az országzászló halma a 63 vármegye földjéből állt, amely a területi egységet szimbolizálta.	Szegeden a négyzet alakú téren elhelyezett 63 vármegye címerei fejezik ki az ország egykori területi egységét.
A '20-as évek elejétől látható volt a négy elszakított országrész és égtájt szimbolizáló szobor-együttes.	A Dóm téren a négy égtájt a négyzet alakú tér fejezi ki.

Mindaz, ami létrejött a '20-as években Budapesten, Szegeden részben megismétlődött, ha a tartalmi hasonlóságokat nézzük. De ami a legérdekesebb mindebben a hasonlóságban, hogy ezek a szimbólumok több ponton is megfelelnek a magyar királyok koronázási és eskütételei szertartásának elemeivel.⁸⁷ A Dóm tér szimbolikájáról ugyan-

85 Horthy Miklós, *Emlékirataim*. Budapest, 2011, Európa Könyvkiadó, 149.

86 A kiadványokban ministránsok helyett „barátok” szoktak szerepelni. V.ö. Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráliái. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XX.*, Szeged, 1993, 312.; Tóth Attila: *A Nemzeti Emléksarnok*. Szeged, 2009, Juhász Nyomda Kft. 13. A homlokzat szobrainak árait tartalmazó jegyzék szerint ministránsok ezek az alakok. V.ö. Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, VII. 15. Dóm építkezések, Kifizetések. Püspöki Hivatal Iratai. Év: 1909–1932. I. 1.j. 24. 620/930. *Jegyzék. A püspöki intézmények részére készült díszítőszobrász munkákról. 1./ 1 db. 230 magas és 0.60 széles zászlótartó ministráns alak, melynek kezei bronzból készülnek. Megmintázása félnagyságban, a kezek természetes nagyságban készültek. P 600- 2./ 1 db. ugyanaz, mint fent, de az alak más megoldással. P. 600- 3./ 1 db. 140*0.80 m. méretű Szent Ágostont a tanítványokkal ábrázoló relief, természetes nagyságban megmintázva és gipszbe öntve. P. 800- Kivitel: 4./ Az 1./ és 2./ tételben foglalt ministránsalakok kifaragása fagyálló mészkőből, csomagolva és Szegedre szállítva á 2.600.- P. P. 5.200- 5./ A 3./ tételben foglalt Szent Ágoston relief színezett és égetett mázas agyagból elkészítve, csomagolva és a helyszínre szállítva. P 600- 6./ 1 db. 2m. 30*0.65 méretű Szent Gellért szobor természetes nagyságban megmintázva s klinker agyagból kiégetve, csomagolva s helyszínre szállítva. P. 1.600- Összesen: P. 9.400- azaz: Kilencezernégy száz pengő, melyet a mai napon a Főtisztelendő Püspöki Hivataltól köszönettel felvettem. Tisztelettel: Ohmann Béla szobrász Szeged, 1930. febr. 28.*

87 Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, 2009, Kalligram, 219–205.; A királykoronás szertartásával kapcsolatban v.ö. a *Koronázási Album*, Budapest, Az Érdekes Újság kiadása, 1917. című könyvet.

akkor elmondható, hogy itt Klebelsberg revizionista szemlélete nyilvánul meg, amely kifejezőmódjában – amint láthattuk – jelentősen eltér a korszak más hasonló alkotásaitól, emlékeitől.⁸⁸ 1930-ra „*elkészült a nagy mű*”, amely hirdeti a magyar kultúra kárpát-medencei régiségét, nagyságát és egységét és a várt feltámadást. A trianoni kapu június 4.-én az ország megaláztatására, ketrecbe zárására utal, de úgy, hogy az senki számára se legyen sértő. Azon kell tehát dolgoznunk az év többi napján, hogy ez az állapot minél hamarabb megszűnjön, mert Trianon napja, ahogyan Juhász Gyula mondja *A munkát és a küzdelem* hirdeti. A Szabadság téren a szobrok avatásakor a főszónok Urmánczy Nándor is a „ketrecbe” szorított csonka ország jövőjéről beszélt. Fontos, hogy „*minden megmaradt erőnket egyesítsük országunk visszaszerzése érdekében.*”⁸⁹

A Dóm tér szimbolikáját egészíti ki a Hősök kapuja emlékmű is, amely egy diadalív! Ezen kapu állításának ötlete is szintén Klebelsberg kultuszminisztertől származik azzal a szándékkal, hogy megörökítse:

*Horthy Miklós kormányzónak Szegedről elindult országmentő akcióját, amely a nemzet megújulásához vezetett... kettős gondolatot fog kifejezni: a háborúban elesett Hősök szent emlékét és a kommunizmus letörése után Szegedről elindult nemzeti megújulásban rejlő biztató reménységet.*⁹⁰

Pogány Móric építész már 1930-ban azt nyilatkozta, hogy

*Az áthidalással kapcsolatos épületek stílusa és külső képe nyugodt megjelenésű, az 1930-as évekbe illő modern felfogású lesz, harmonikusan alkalmazkodva a püspöki palota és az egyetemi épületek hangulatához.*⁹¹

1937. május 30-án adták át a Hősök kapuját Horthy Miklós kormányzó jelenlétében. Pálffy József, Szeged polgármestere arról beszélt az ünnepi átadáskor, hogy *az élet kapuját akartuk szimbolizálni, amelyen keresztül a Vezér, itt a szeri puszta közelségéből új honfoglalás útjára vezet a hont.*⁹²

Az ünnepi szónokok között volt szintén Hóman Bálint is, akinek beszéde ismert. Ebből idézünk most néhány sort:

Hálánkat rójuk le azok iránt, akik egykor a magyar vitézség és kötelességtudás, a tehetség és áldozatkészség erényével felfegyverkezve, indultak Szegedről a nagy küzdelemben s helyüket mindvégig magyarán megállva, ifjú életüket adták a hazáért, királyért, magyar eszményekért.

Hálával járulunk azok elé, akik a hit és bizalom, erő és tudás, hivatástudat és önzet-

88 Az életképes nemzetekre a katasztrófa úgy hat, mint ha visszavágják a fát. Annál erősebben hajt. Péter László: Klebelsberg Kunó velős mondásaiból. In Zombori István (szerk.): *Gróf Klebelsberg Kunó emlékezete*. Szeged, 1995. 137.

89 Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, 2009, Kalligram, 201.

90 Gerő Dezső: Egy eredeti Hősi Emlékmű. In *Városkultúra. Városfejlesztési Hetilap*, 1936. február 29. IX. évf. 3–4. szám, 28–29.

91 Az új tanítói internátus és a „városkapu” – Beszélgetés a tervező Pogány Móric műépítésszel. In *Szegedi Szemle* III. évf. 23. szám, 1930. október 31. 7–10.

92 Forrai Kornélia – Tóth Attila: *A szegedi Hősök Kapuja és az Aba-Novák freskók restauálásának története*. Szeged, 2001, 13.

lenség vértjébe öltözve innét Szegedről indultak egykor jobb jövőt munkáló küzdelembe, nemzetmentő és országépítő munkára.

Köszönjük – halott és élő hősök! – amit érettünk, a magyar népért, nemzetért, hazáért áldoztatok és cselekedtetek.

A szegedi Főtérről kivezető utat beboltozó kapu pedig, a Hősök Kapuja, legyen örök szimbóluma az élet kapujának, melyen át új, tisztultabb magyar élet felé vezet az út.

Horthy Miklós a nagy összeomlás után, mikor botor fejek és bűnös kezek a sárba tiporták, itt emelte fel újra a magyar nemzeti lobogót. S ezen az úton indult el új idők új, de örök magyar célkitűzése felé. A Hősök Kapuja előtt tegyünk szent fogadalmat, hogy mindannyian hittel, bizalommal, lelkesedéssel, elszántsággal fogjuk követni őt a magyar élet munkás, küzdelmes, áldozatos útján, a nagy magyar országépítő – Szent István, IV. Béla, Zrínyi Miklós, Széchenyi István és a többiek – nyomában.

Hódolattal kérem, Főméltóságú Kormányzó Urat, hogy az emlékmű leleplezésére és a Hősök Kapujának megnyitására kegyeskedjék engedélyt adni.⁹³

1937-ben mindkét beszédben elhangzott az „élet kapuja” kifejezés. A Dóm téren is létezik a Dömötör-torony Élet kapuja, amely 1931-ben készült el Rerrich Béla tervei alapján (25. kép). A '30-as években, ezeken a szimbolikus helyeken az „élet kapujáról” beszélni nem jelenthetett mást, mint a kor legelfogadottabb írójának tulajdonképpeni fő művére való utalás: nem másról lehet itt szó, mint Herczeg Ferenc – Corvin-láncos író, a Magyar Revíziós Liga elnökének – többször Nobel-díjra jelölt művéről, amelyet 1919-ben írt.⁹⁴ A sorskérdés előtt álló ország jövőjéről szól *Az élet kapuja*. Arról, hogy Kelet és Nyugat között mi lesz a törökök által veszélyeztetett Magyarországgal: megmaradunk és fejlődünk, vagy lemaradunk, és elpusztulunk. Így ír erről Herczeg Ferenc:

A pátriárka éles eszű úr, és világosan látja, hogy a magyarság előbb-utóbb, talán egy-két évtizeden belül élethalálharcát fogja megvívni a törökkel. Kétségtelen, hogy a harc, az ország mostani züllött állapota mellett, a magyar birodalom megsemmisülésével fog végződni. Ettől a sorstól csakis az összes keresztény fejedelmek ligája menthetné meg. A ligát pedig csak egy uralkodó tudná összehozni: a szentatya. A Vatikánban sok szó esett már erről, mindenki vallja, hogy a nagy ligát meg kell csinálni, de eddig még egyik pápa sem csinálta meg, mindegyik a maga itáliai bajaival volt elfoglalva. A nagy Julius urat is egy-egy romagniai város sorsa jobban aggasztja, mint egész Magyarországé, és ezt nem is lehet rossz néven venni, hiszen olasz ember. Ha azonban magyar főpap ül Szent Péter székébe, akkor a török kérdés lesz a vatikáni politika tengelye, és a liga máról holnapra meg is lesz, Magyarország pedig megmenekül. Azt lehetne mondani: a magyarok ma az Élet Kapujában ülnek. A kapun túl van az ő nemzeti jövődjük, a kapun innen a pogány

⁹³ Hóman Bálint: *A Hősök Kapuja* (1937). In Hóman Bálint: *Művelődéspolitikai*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1938, 628–629.

⁹⁴ Konkrét utalást, forrást gondolatunk alátámasztására egyelőre nem sikerült találni, de talán az sem véletlen, hogy az 1931-ben elkészült kapuról elsőként az *Új Idők*-ben olvashatunk. Ennek a folyóiratnak Herczeg Ferenc volt a főszerkesztője. V.ö. *Az Élet Kapuja, a szegedi templomtér öregtorony művészeti dísz...* (felvétel). In *Új Idők*, 37. évf. 2. kötet; 1931/43. 476.

rabság, a nyomorúság, a pusztulás. Ezt a kaput csak Szent Péter kulcsaival lehet megnyitni. Ezért fog Bakócz Tamás mindent elkövetni, hogy kezébe kapja a szent kulcsokat.⁹⁵

1930-ban, a revízió tíz évéről, a létért folytatott küzdelemről ezt írja Herczeg Ferenc:

*Napról-napra tapasztaljuk, hogy a nemzet egységes állásfoglalása az egyetlen, igaz, nagy, óriás erkölcsi erő, amely a magyarságnak a létért folyó küzdelmében a rendelkezésre áll.*⁹⁶

A trianoni kapu (24. kép) és Dömötör-torony Élet kapuja – Herczeg Ferenc művének hatására – összetartoznak, nemcsak azért, mert mindkettő Rerrich tervei alapján készültek, hanem mert Trianon az elmúlás, a pusztulás, a fájdalom, a bezártság, az igazságtalanság szimbóluma. Ezzel szemben az Élet kapuja, amely keresztelőkápolnává lett kialakítva, a kereszttség szentsége által a születés, a kezdet, az újjászületés, a kőbáránnyal együtt pedig a feltámadás jelképe. Horthy Miklós esküvétele pedig nem más, mint Magyarország újjászületésének kezdete, amely Zala György domborművén volt látható. Ezek a szimbólumok együttesen a város, a nemzet, az ország megaláztatására és újjászületésére utalnak.



24. kép



25. kép

A Hősök kapuján is a magyarságnak a létért folyó küzdelmét ábrázolta Aba-Novák Vilmos. Az ív közepén a feltámadt Krisztus, tőle jobbra a „Hit” – az elmúlás, pusztulás –, balra pedig a „Tett” – a megmaradás, feltámadás – allegóriája látható. Ez az üzenet ismétlődik meg a kapu homlokzatán is: a halott katona az elmúlás, az élő katona⁹⁷ – a

⁹⁵ Herczeg Ferenc: *Az élet kapuja*. Pomáz, Kráter, 2010. 14.

⁹⁶ Herczeg Ferenc: *A revízió tíz éve*. In *És mégis élünk. Magyarország 1920–1930*. Budapesti Hírlap Ajándék-albuma, 1931, 4.

⁹⁷ *Amíg a múlt tulajdonképpen az ország lakosaihoz mérten valóban kis létszámú hadseregek párviadala döntötte el a háborút, addig most az egész ország kel fel érdekeinek védelmére. A mostani helyzet és a jövő*

Nemzeti Hadsereggel együtt – a megmaradás, feltámadás szimbólumai. Azt láthatjuk Aba-Novák Vilmos freskóján, hogy az Alsóváros felől vonuló sereg élén Horthy Miklós fehér lovon határozottan int, de nem rohamra ad jelt (28. kép).⁹⁸ Mindez sokkal inkább a kardvágásra emlékeztet, amely a korábbi királykoronázás részét képezte: az uralkodó fogadalmat tett arra, hogy az országot minden irányból megvédi, amelyre 1919-ben Horthy Miklós tett fogadalmat. A Hősök kapuján a későbbi kormányzó tulajdonképp a trianoni kapu felé irányítja katonáit. Ezzel megjelöli a célt: a trianoni traumát fel kell számolni, amit a nemzet és az ország egységének helyreállításával lehet elérni! A parancs egyértelmű, a katonák pedig mind elszántak, engedelmesek, alázasak! A cél megvalósításának kezdetét, vagyis a trianoni töviskorona átszakítását a Nemzeti Hadsereg felállítása jelenti.⁹⁹ Nincs szó rohamról, mert a katonák közben egymással is beszélnek. Erre az első sorban látható katona gesztusra emelt keze is utal, aki több mint valószínű, hogy a néhai Gömbös Gyula. Az arcokról megdöbbenést is le lehet olvasni, de a zárt sorokban, fegyelmezetten, bátran haladó hadsereg katonái és a fehér lóról vezénylő Horthy nem mások, mint az új Árpád és az új honfoglalók. A Vezér, a Hadúr és az ő hős vitézei – a későbbi Vitézi Rend tagjai –, akik képesek országot szervezni és visszaállítani a területi és nemzeti egységet és megvédeni az országot!¹⁰⁰ Erre utal

képe minden győztes országban valóban az eddigieknél is radikálisabban abba az irányba mutat, hogy a jövőben az ország minden tagját beállítják a háború szolgálatába. Ilyen környezetben pusztulásra van ítélve minden olyan nemzet, ahol álpróféták öngyengítéssel, a hadsereg megszüntetésével és a harci erények kiölésével vélik kikerülni a háborút. Ezek az emberek nem hallják sem a történelem, sem a természet szavát. Nem hallják, nem látják, hogy a természetben minden: harc mozgás, verseny valamiért. Aki gyenge, az ebben a versenyben elbukik, megsemmisül, eltűnik. Solarcz Hugó tábornok: A katonai pálya. (1928. január 26-án.) In *Életpályák. Előadások, melyeket a budapesti Piarista Diákszövetségben tartottak.* Budapest, 1928. 34.

⁹⁸ Nem értünk egyet azzal a véleménnyel, amely szerint A „Tett” című freskó kompozíciója Horthy vezeti katonáit rohamra..., mert erről, amint látni fogjuk Aba-Novák Vilmos sem írt! V.ö. Tóth Attila: *Az emlékművek mint a nemzettudat és a hatalom propaganda eszközei. Emlékműkörkép Szegeden 1876–1944-ig.* 104.; Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráliái. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XX.*, Szeged, 1993, 198–206.

⁹⁹ A Nemzeti Hadsereg ábrázolása a Hősök kapuján tartalmilag megegyezik a Dömötör torony egykori Horthy Miklóst ábrázoló domborművének üzenetével. Ezek az ünnepi események, vagyis Horthy Miklós eskütétele és a Nemzeti Hadsereg létrejötte Magyarország feltámadásának a kezdetét jelentik. A Nemzeti Hadsereg valódi jelentőségéről v.ö. Képletek egy megoldhatatlan egyenlethez. Interjú Zeidler Miklóssal. In Lőrincz László: *Egyezünk ki a múlttal! Műhelybeszélgetések történelmi mítoszokról, tévhitokről.* Budapest, Történelemtanárok Egylete, 2010, 50.

¹⁰⁰ Tubrucz Dávid: Az új Árpád honfoglalása. Horthy-naptár a magyar nemzet újjászületésének emlékére. *Rubicon*, 2007/10, 20–21.; Romsics Ignác: Horthy-képeink. In: *Mozgó Világ Online.* Kulturális-közéleti havilap, harminchetedik évfolyam, 2007. október. <http://mozgovilag.com/?p=2479>; Zeidler Miklós: *Revíziós gondolat.* Pozsony, 2009, Kalligram, 225–226.; A második világháború utáni korszakban is megjelenik az új honfoglalás gondolata, amely az 1945. március 25-i sövényházi – ópusztaszeri – földosztással vette kezdetét. A korabeli sajtó, mint például az Uj Szó – a Vörös Hadsereg lapja – 1945. április 5-i száma is közöl már ilyen gondolatokat. A Budapesti Nemzeti Bizottság táviratának szövegében, amelyet Sztálin marsallnak, a Szovjetunió kormányelnökének címeztek ezt olvashatjuk: *Magyarország egész területének felszabadítása örökké emlékezetes dátuma a magyar történelemnek. A dicső Vörös Hadsereg hősiessen küzdő csapatai dunántúli győzelmi sorozatukkal felszabadították az országot a német rablók uralma alól s visszaadták az ország szabadságát és függetlenségét, melyért a magyar nép évszázados küzdelmet vívott.*

többek között a kapu belső falán látható fehér zászló és egy a honfoglalás kori szabályokra emlékeztető fegyver is, illetve a már szétszakadt tövis és a felirat: *Hős eleink áldozatos vére kötelez!* A hős elődök pedig II. Rákóczi Ferenc és a Nemzeti Emlékcsarnok nagyjai Mátyás királlyal. Ismert ebből a korból a Horthy Miklós-induló, amelynek szövegét Farkas Imre, zenéjét pedig a szintén Corvin-láncos Hubay Jenő zeneszerző komponálta 1935 körül. A szöveg emlékeztet a Horthy Miklóst ábrázoló jelenetre.

Horthy Miklós büszkeségünk szép magyar neved, hős karod, hű szíved, ó vezessed árva nemzeted. Egy nóta most csak a mi nótánk zászlónkra tüzzük mint a rózsát, legyen úgy mint régen volt. Hős vezérünk harcra kész a karunk, egy a szívünk, egy amit akarunk, hogy ha megfújják a régi riadót!

Horthy Miklós büszkeségünk, szép magyar neved, hős karod, hű szíved ó vezesd diadalra nemzeted. Csákó mellett zöld levél, fehér tulipán, piros tulipán, szélben szálló büszke zászló lelkesülten mind majd meggyünk ezután, csákó mellett piros fehér tulipán hisszük, tudjuk majd csak jobb lesz ezután. Horthy Miklós jár előttünk kivont karddal tiszta fehér paripán.

Aba-Novák Vilmos leírása is ismert a kapuról. A Nemzeti Hadsereget ábrázoló részletről így írt a művész:

A dongaboltozat jobb szélén helyeztem el azt a jelenetet, amikor Horthy Miklós mint vezér lelkesíti önkénteseit, mutatván a célt és irányt. A vezér rohamlépésben követő önkéntes katonák csoportja felett a másik két főangyal lelkesíti a csoportot, amit az általuk lobogtatott szalag felirata is jelez: „Magyarok! Hőseink áldozatos vére kötelez!” A vezér az élen halad, előtte az úton töviskoszorúk jelzik a tragikusan nehéz utat. A felirattal ellátott szalag a bal alsó részen indul lassú ritmussal, átölelve a hit jelképeit a keresztet, majd folyamodó lendülettel teljesedik ívvé, dinamikusan kifejezve a vezér lelkesítő parancsszavát.¹⁰¹

A Hősök kapuján látható Zadravecz István OFM, a későbbi tábori püspök is (1920–1927). A *Seregek Ura* című, 1931-ben megjelent katolikus honvédek, vámőrök, folyamőrök, csendőrök, rendőrök és leventék számára szerkesztett imakönyvben, annak

A földesúri elnyomás alatt élő magyar nép azt a szabadságot önmagában sohasem vívhatta volna meg sikeresen. A Vörös Hadsereg szétzúzta országunk német zsarnokait és ezzel a magyar népet abba a helyzetbe juttatta, hogy megindítsa a harcot saját felszabadításáért. A magyar nép élni akar és élni is tud ezzel a lehetőséggel. A Vörös Hadsereg győzelmei nyomán kérelhetetlen harcot indított a nemzetgyilkos, hazaáruló rendszer s annak legerősebb támasza: a feudális nagybirtok ellen. Ma az egész magyar nép szabadságharcot vív belső elnyomói ellen: ledönti a földesúri és megteremti a népi Magyarországot. A magyar nép a Szovjetunió népeiben Magyarország függetlenségének és szabadságának harcosait, s Önben, Sztálin marsáll, felszabadítóját tiszteli. Az évszázadok sötét elnyomatása alól felszabadult magyar nép, amikor hátalattal szívvel mond köszönetet országá felszabadításáért, megfogadja, hogy ezt a szabadságot megőrzi és megszilárdítja. Megteremti a valóban független, szabad és demokratikus Magyarországot és ezzel a Szovjetunió népei és a magyar nép jóbaráti viszonyát megdönthetetlen alapokra helyezi.

101 Ismert Aba-Novák Vilmos leírása a freskóról, ugyanakkor azt is jó lenne tudni, hogy az ikonográfiai program elkészítéséhez milyen irodalmi forrásokat használt fel a művész! V.ö. Tóth Attila: *Mit rejt a vakolat? A Hősök kapuja freskóiról*. In <http://mek.niif.hu/04300/04330/html/elemzes.htm>

ellenére, hogy már Dr. Hász János (1929–1945) volt a tábori püspök, mégis megtalálható Zadravec páter püspöki jelmondat a „Pro regno mariano”:

*Hallgass meg könyörgésünket, adj bölcsességet kormányzóknak, türelmes egyetértést népiünknek, önzetlen hazaszeretetet vezéreinknek. Hatalmas segítő kezeddel áldd meg hadseregünket, hogy diadalmasan harcolhassa meg harcait a Te országodért, „pro regno Mariano”. Amen.*¹⁰²

Az imakönyv fohászai nagyon tanulságosak, mert tökéletesen értelmezik a Hősök kapuján látható szenteket, jeleneteket. Olyan, mintha Aba-Novák – többek között – ebből dolgozott volna. A teljesség igénye nélkül közlünk néhány részletet a könyvből, amelyek a freskók témáinak forrásai lehetnek, hasonlóan az induló szövegéhez. Amint látni fogjuk, minden jelenetre található részlet, szöveg, fohász a könyvben, ami igazolja a fenti feltételezésünket.

Az idézett szövegben szó esik a kormányzóról és az Úrról, akitől azt kéri, hogy *Hatalmas segítő kezeddel áldd meg hadseregünket*. Az idézet alapján jelenik meg a kapu közepén Krisztus 8 méteres óriási alakban, hatalmas kezekkel; jobbát vízszintesen tartva, bal kezét megemelve láthatjuk, mintha a jobb oldalnak – a pusztulásnak – megálljt parancsolna, a másik oldalnak pedig utat engedne. Az imakönyv elején István tábori püspök előszava olvasható:

*Fiaim! Vitézek! Főpásztori szeretettel szívem mélyéről üdvözöllek és kérlek Benneteket: fogadjátok szívesen és forgassátok ezt a szép kis imádságos és énekes könyvet: imádkozzátok buzgón imáit, énekeljétek lelkesen énekeit, vegyétek örömmel felvilágosításait és elszántan kövessétek intelmeit! Így háláljátok meg az Istennek, hogy testi és lelki adományaival elhalmozott Benneteket. Így kapcsoljátok bele szíveteket, lelketeket az Istenbe, az Úr Jézus szentséges Szívébe, a világosság, erő és Vigasztalás tengerébe. Így váltok méltó unokáivá Szent Istvánnak, Szent Lászlónak, az imádságos Nagy Lajosnak, a rózsafüzéres Hunyadiaknak, a Szűz Anyához fel-fel fohászoló Nagyságos Fejedelemnek, II. Rákóczi Ferencnek. Így lesztek szomorú édes Hazánk vigasztaló reményeivé és áldott tavaszi koszorúvá. Így lesztek a Seregek Urának diadalmas katonáivá és ezeréves örökségföldünk győzedelmes oltalmazóivá.*¹⁰³

A Hősök kapuján a Nemzeti Hadsereg katonái Szűz Mária képével díszített fehér lobogóval menetelnek, amely szintén utalás a „pro regno mariano”-ra is (28. kép).

102 Dr. Mészáros János: *Seregek Ura. Katolikus honvédek, vámőrök, folyamőrök, csendőrök, rendőrök, leventék ima-, énekes- és oktatókönyve*. Eger, Egri Nyomda, 1931, 70–71. 124–125.; Az idézett szöveg kétszer is megtalálható az imakönyvben különböző címeken: *Imádság a Szentmise után* a 70–71. oldalon és *A hazáért* a 124–125. oldalon. *Seregek Ura* címen egyébként négy kiadvány jelent meg Mészáros Jánostól, mégpedig 1930, 1931, 1935 és 1942-ben. A kiadványok közül a 320 oldalas 1931-es példány a legteljesebb, mert ez nemcsak katonáknak, hanem vámőröknek, folyamőröknek, csendőröknek, rendőröknek és leventéknek készült.

103 Ibid. 5–6.

*Mi magyarok mindig híresek voltunk vallásos érzületünkről, becsületes gondolkodásunkról. A zászlóinkon Isten Anyjának, a boldogságos Szűz Máriának van a képe, ez a zászló vezessen minket a nagy győzelemre, a nemzet feltámadásához.*¹⁰⁴

Ugyanakkor a kapun szentek is láthatóak és feliratok, amelyekhez imák tartoznak. A „Tett” oldalán látható Szent István – *Úgy legyen újra, ahogy volt Szent István birodalma* – és Szent László, aki a gyalogság védőszentje (26. kép).¹⁰⁵ Szent István azon az oldalán látható a történelmi Magyarország képével, amelyet Krisztus megáld (27. kép). Ez utalás arra is, hogy az áhított cél, a határok visszaállítása lehetséges. Erről is található részlet az imakönyvben Szent István király ünnepénél:

Ma midőn az ország emlékét ünnepli, vérzik a szívünk, mert az az ország nincs többé, szétdarabolták és sorsot vetettek reá az éhes martalócok. A kard kihullott a nemzet fiainak kezéből, mert a keresztet nem becsülte meg. Ma, midőn dicső jobb kezét látja az egész nemzet és felharsan az ének: „Hol vagy István király, Téged magyar kíván, gyászos öltözetben Te előtted sírván”, egy új remény fakad szívünkben, mely azt mondja: „Magyarország nem vészett el, mert szent István király azt nem engedti.”

*Testvérem! Ha magyar emberhez méltó módon akarod megünnepelni a mai napot, kövesd az Ő nagy erényét: légy hű fia a katolikus Egyháznak, mert akkor hűséges gyermeke leszel a magyar Hazának is. Az Ő példája mutatja, hogy az igazi hazaszeretet nem a nagy hangban, hanem a Haza érdekében vállalt kötelességek odaadó, hűséges teljesítésében áll. Ápold, erősítsd hitedet, vallásodat, mert szent István király is erre az alapra építette országa sorsát. Légy jó katolikus, de ne csak a templomban, hanem künn az életben is, mert csak ilyen szívvel-lélekkel szerezhető vissza az ezeréves magyar határ, mert csak a vallás alapján épülhet fel ismét szent István országa.*¹⁰⁶

Szent Istvánnal szemben látható egy ferences szerzetes keresztrel a kezében, aki nem más, mint Kapisztrán Szent János.

KAPISZTRÁN SZENT JÁNOSHOZ, A MAGYAR HONVÉDSÉG VÉDŐSZENTJÉHEZ.

*Úristen, Aki híveidet szent János vezetése mellett Jézus legszentebb nevével a szent kereszt ellenségei ellen győzelemre vezetted, engedd kérünk, hogy az ő közbenjárására lelkünk ellenségein is győzedelmeskedve, az élet koronáját elnyerhessük.*¹⁰⁷

A „Hit” oldalán látható Sárkányölő Szent György,¹⁰⁸ a lovasság védőszentje, Szent

104 Ibid. 238.

105 *Testvérem! Kövesd példáját annak a csillagként feltűnt, kimagasló nagy királynak, akinek az isteni Gondviseléstől nyert jeles tehetségei a szenvedések, bú s bánat tűzében erősödtek, izmai pedig a folytonos harc s háború hevében acélosodtak. Ápold és fejleszd magadban azokat a kiváló, katonai nemes erényeket, amelyek által a seregek Ura a magyar gyalogságot a Hazáért vívott küzdelemben erőssé, kitartóvá teszi.* Ibid. 302.

106 Ibid. 296–297.

107 Ibid. 114.

108 *Testvérem! Lovasságunk világszerte híres és elismert volt legyőzhetetlen, haláltmegvető bátorságáról. Ezt a bátorságot, elszántságot, nemes gondolkodásodat vidd bele a te vallási életedbe is. Krisztus hitét, Anyaszentegyházát védj meg a földi sárkányok, a hitetlenek ellen, hogy égi védszented, Szent György Isten előtt való közbenjárása és segítsége által a legyőzhetetlen bátorság és vitézség szellemében Isten és a Haza*

Borbála,¹⁰⁹ a tűzéréség védőszentje. Ők négyen, Kapisztrán Szent Jánossal együtt a Magyar Királyi Honvédség védőszentjei, ami azt jelenti, hogy Aba-Novák Vilmos nem véletlenül ábrázolta őket a Hősök kapuján. A hozzájuk szóló fohászok minden esetben megtalálhatóak a *Seregek Urában!*



26. kép



27. kép

Annak ellenére, hogy a katonák sötétségben menetelnek, mindenki arca fényes. Erre a jelenségre is található megfelelő szöveg az imakönyvben, mégpedig a húsvét ünnepének leírásánál, ugyanis a kompozíciót a feltámadt Krisztus alakjának fénye világítja meg (28. kép):

A nemzet sorsának sötétségébe bevilágít a feltámadás ünnepének diadala. Testvér! A magyar fájdalomban, a magyar rabszolgaságban emeld fel fejed! Ez a nap a bízni tudók, nagy hitűek ünnepe. Szívedből ne aludjék ki a bizakodás és reménység szent tüze. Nagy temető most a mi életünk, a gyűlölet szuronyával van körülhatárolva. De halljuk, mit mondanak a húsvéti harangok! Lesz még feltámadás e magyar hazában!

Legyen áldott a mi Krisztusunk, Aki az Őfeltámadásával megmutatta az emberiségnek, hogy a sír nem lehet vég és a halál nem lehet ura az életnek. Miként az elvetett magban ott van az élet ereje, úgy a mi nagypénteki fájdalomunkban ott van a magyar feltámadás.¹¹⁰

A Hősök kapuján több esetben is megjelenik a pusztulás, halott katonákat, temetőt láthatunk. Erre is több alkalommal utal a szerző, de talán leginkább a „Halottak estje” és a „Halottak napja” tartalmaz jelentős útmutatásokat.

Testvérem! Emlékezz meg a mai napon a hős bajtársaidról, akik nemcsak itt a temetőben,

ellenségei ellen harcolva a magyar lovasságnak, a magyar Hazának tündöklő példaképe lehess. Ibid. 304.

109 *Testvérem! A szentek és katonák útja megegyezik. Mindkettőre tövises és véres, de a szenvedések nyomán diadal fakad. Égi Védőszented, Szent Borbála mondja: „Boldog, aki sokat szenved, de nem veszti el hitét abban, hogy egyszer megtalál mindent.” Hitedet, reményedet el ne veszítsd és akkor megtalálsz mindent. Fogadj Isten kezéből minden megpróbáltatást, miként a te Védőszented és ha lelkedre ránehezedik a fájdalom súlya, szorítsd szívedhez kardod szeplőtlen vasát és csókold meg benne a magyar jövőt. Bíz magad szent Borbálára, akinek hozzátartozója és gyermeke vagy, reméld erősen, hogy a seregek Ura Védőszented kedvéért a tűzéréség villámot cikázó tüzelőszereit az ellenség megalázására fogja fordítani, ha édes Hazánk védelmére, a legfőbb Hadúr parancsára harcolnod kell.* Ibid. 306.

110 Ibid. 291–292.

hanem idegen földben alusszák álmaikat. Mindenüvé el nem mehetünk irántuk hálánkat leróni, de elküldünk egy Istenhozzádot, hol csak az eső jelképezi a fájdalom könnyeit, oda, hová csak a szél sodorja csokornak a lehulló falevelet. Megérdemlik ezek a hős katonák, akikről az egész világ elismeri, de még az ellenség is, hogy a magyar katona volt az első, aki fáradalmakat, szenvedéseket Hazája iránti szeretetből a legtürelemesebben viselte. Emlékezz meg e hős katonákról, a te bajtársaidról, s midőn emlékezel, tanulj tőlük. Tanulj tőlük Hazát szeretni, Hazát szolgálni, a Hazáért élni s halni. A róluk való emlékezés nem siratásban áll, hanem munkában és összetartásban. Lássák ezek a hősök, hogy a magyar katona az ő nyomdokaikon halad testvéri szeretetben, a Hazáért áldozatkész tetterőben. Mondjon el mindenki értük egy szívből jövő imádságot és azután mondja el azt: hős katonák! Legyen a ti álmatok boldog és feltámadástok a dicső Haza feltámadása.¹¹¹

Annak ellenére, hogy a „Seregek Ura” kifejezés Isten neve az Ószövetségben, az imakönyv szerzője időnként mintha ezt Krisztusra vonatkoztatná. Az „Imádságok háború idején” részben az ütközet előtti imák közt található a következő fohász:

Jézus Krisztus, élet-halál Ura, – ne hagyj minket magunkra! – Álld meg fegyvereinket, – hogy legyőzhessük elleneinket!¹¹²

A Hősök kapuján az ítélkező, feltámadt Krisztust láthatjuk, aki élet-halál uraként jelenik meg. A könyv legvégén egy egészen szoros párhuzam olvasható a „Seregek Ura” és a feltámadt Krisztus között, miközben a könyv utolsó illusztrációja egy *Agnus Dei* ábrázolás, hasonlóan a Dömötör torony Élet kapujához.

Alakítsd ki magadban a jellemes élet legszebb ideálját a „Seregek Urá”-nak hamisítatlan tiszta képét, Krisztust, Kinek parancsait, törvényeit életed feláldozásával is követed.¹¹³

Végezetül az imakönyv záró fohásza *A jellemes ember-ről* arra is választ ad, hogy a katonákat miért veszi körül sötétség. A szöveg ismét, mintha a kapun ábrázolt jelenetet értelmezné:

Legyen minden magyar ember a legszebb jellem, hogy boldog legyen a magyar nemzet, a magyar haza, kinek fiai az Isten s Haza iránti szeretetben üstökösként ragyogjanak a trianoni sötétéjszakában, hogy szerető szívük és lelkük tüzének tündöklő fényével vezessék a nemzetet a magyar feltámadás fenséges ünnepéhez. Seregek Ura! Tedd boldoggá a magyart és édes Hazánkat!¹¹⁴

ÖSSZEGZÉS

Csodával határos, hogy a művészien elkészített szegedi trianoni emlékmű 1930 óta létezik, és hogy a kapu átvészelte a diktatúra éveit. Ez a kapu egy szimbólum, amelyet áthat az irodalom, de amely által jobban megérthetjük magát a templomtér üzenetét is. A kapu napjainkban ismét nagyobb figyelmet kaphat, köszönhetően annak, hogy

111 Ibid. 300.

112 Ibid. 136.

113 Ibid. 308.

114 Ibid. 308.

június 4. 2011 óta immár a Nemzeti Összetartozás napja. Manapság ismét szokássá kezd válni, hogy a háború előtti stílusban trianoni emlékműveket állítanak országszerte. A szegedi templomtér kapuja és pietà-ja a Hősök kapujával együtt példaként szolgálhat mindenki számára arra is, hogy hogyan lehet allegorikusan, művészi módon ábrázolni a magyar történelem XX. századi sorsfordító eseményét Trianont, vagyis *a mi nagypénteki fájdalmunkat*. 2012, az építető Klebelsberg Kunó és az építész Rerrich Béla halálának 80. évfordulója lehet az első olyan „új” év, amikor ismét megemlékezés lehet a trianoni kapunál, ami annál is érdekesebb, mert 2012 szökőév lesz, a 24. 1920 óta, az év 156. napja.

*Dr. Horváth Gábor
adjunktus, GFHF*



28. kép